

HESHAM M. HASSAN

Υποψήφιος διδάκτωρ Βυζαντινής Φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ ΤΟΥ ΑΜΠΟΥ ΤΑΜΜΑΜ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΛΩΣΗ ΤΟΥ ΑΜΟΡΙΟΥ ΤΟ 838 μ.Χ.

Η ποίηση αποτελούσε την κοινή μνήμη όλων των Αράβων, η οποία είχε ως σκοπό να απομνημονεύει τα μεγάλα κατορθώματα και τις νίκες τους, επαινώντας κατά κάποιον τρόπο τις γενεαλογικές τους δοξασίες. Η ποίηση εθεωρείτο ο σημαντικότερος τρόπος έκφρασης των Αράβων. Με την ποίηση χάραζαν τις αναμνήσεις τους στην καταγραφή της ιστορίας¹.

Ο πόλεμος εναντίον των Βυζαντινών, ο οποίος ήταν αδιάκοπος από την εποχή των Ομευάδων, ήταν αναμφίβολα μία αστείρευτη πηγή έμπνευσης πολλών Αράβων ποιητών².

Επί της δυναστείας των Αββασιδών παρουσιάστηκε μια πλειάδα λογίων ποιητών και μέσω αυτών αναπτύχθηκε ποίηση υψηλού επιπέδου, που είχε ως πρότυπο την προϊσλαμική ποίηση ως προς την γλώσσα, το περιεχόμενο και το ακατανίκητο κύρος του Άραβα, που άνθησε από παλαιά στην Αραβική χερσόνησο³. Δεν ήταν μόνο ο Αμπου Ταμμάμ ο μοναδικός ποιητής που φρόντιζε να εξυψώσει την φήμη και το κύρος των Αράβων, απαθανατίζοντας έτσι τις νίκες τους σε μνημειώδη ποιήματα. Ξεχωρίζουν ο Αλ-Μπουχτόρι, σύγχρονος του Αμπου Ταμμάμ, ο οποίος επαινούσε τον χαλίφη Αλ-Μα'μούν, καταγράφοντας τις μεγαλειώδεις νίκες του σε ποιήματα, καθώς και ο Αμπου Αλ-Ατάγια, ο οποίος εξύμνησε το Χαλιφάτο με την ποίησή του εξυψώνοντας τα επιτεύγματα του Χαρούν Αλ-Ρασίντ. Αναφοράς άξιος και με ευρύτερη αποδοχή ο Αλ-Μουτανάμπι, κορυφαίος ποιητής, ο οποίος με την ποίησή του εναντίον των Βυζαντινών φώτισε πολλές σκοτεινές πτυχές που αφορούν τις αραβοβυζαντινές σχέσεις⁴.

1. Grünebaum G. E., «Arabic poetics» *Indian University Conference on Oriental-Western Literary Relations*. Chapel Hill 1955, σσ. 10-11. (=του ίδιου, *Islam and Medieval Hellenism: Social and Cultural Perspectives*, Variorum Reprints 1976, XVI).

2. Canard M., «Mutanabbi et la guerre byzantino-arabe, Intérêt historique de ses poésies» *Mémoires de l'Institut Français de Damas*. Beyrouth 1936, σ. 99 (=του ίδιου, *Byzance et les Musulmans du Proch Orient*, Variorum Reprints 1973, VI).

3. Monroe T.J., «Hispano – Arabic Poetry During Al Moravid Period: Theory and Practice» *Viator* 4 (1973), σ. 65.

4. Canard M., *ένθ' αν.*, σ. 99.

Ο Αμπού Ταμμάμ, ο στιχουργός του αραβικού ποιήματός για την άλωση του Αμορίου, γεννήθηκε το 804 μ.Χ.⁵ [188 εγ.]. Ασχολήθηκε με ασήμαντα επαγγέλματα στα νιάτα του. Όμως χάρη στο ταλέντο και την θρησκευτική εκπαίδευση που είχε λάβει στο Κάιρο -το θρησκευτικό του υπόβαθρο προβάλλει έντονα στο ποίημά μας, καθώς είχε χρησιμοποιήσει πολλά μοτίβα από το *Ένδοξο Κοράνι*⁶ - κατάφερε να γίνει διευθυντής του ταχυδρομείου της Μοσούλης, όπου επέβλεπε τον τομέα πληροφοριών και κατασκοπίας της ευρύτερης περιοχής⁷. Δεν γνωρίζουμε όμως αν ο Αμπού Ταμμάμ συνόδευε τον χαλίφη Αλ-Μοετάσιμ στις επιδρομές του, όπως έκανε ο ομότεχνός του Αλ-Μουτανάμπι, ο οποίος συνόδευε τον Σάιφ Αλ-Ντάουλα στις πλείστες επιδρομές του κατά του Βυζαντίου⁸.

Η ανάγνωση της ποιήσεως του Αμπού Ταμμάμ και των άλλων Αράβων ποιητών μάς πείθουν ότι οι ιστορικοί και οι χρονογράφοι της εποχής εκείνης, οι οποίοι ανέλαβαν να καταγράφουν την ροή των ιστορικών γεγονότων, παραμέλησαν -είτε ηθελήμενα είτε άθελα- αρκετά σημαντικά ιστορικά γεγονότα, λεπτομέρειες μεγάλης σημασίας και πληροφορίες που αφορούν στις αραβοβυζαντινές σχέσεις.

Το εν λόγω ποίημα κατέχει ιδιαίτερη θέση στον αραβικό κόσμο και σ' όλη την αραβική φιλολογία. Πολλοί Άραβες ιστορικοί χρησιμοποιούσαν διάφορους στίχους από το ποίημα, είτε με σκοπό να επιβεβαιώσουν είτε να τονίσουν διάφορα ιστορικά γεγονότα¹⁰, εκμεταλλευόμενοι την μεγάλη ρητορική του αξία¹¹.

5. Βλ. *ΕΓ*², τομ. Ι, σσ. 153-155.

6. Kopf L., «Religious Influence on Medieval Arabic philology» *Studia Islamica* 5 (1956), σ. 33: «quotations from *Quran* and sayings of the prophet pervade all the branches of Arabic Literature».

7. Ελένη Κονδύλη-Μπασούκου, *Εισαγωγή στη λογοτεχνία των Αράβων*, έκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2001, σσ. 186-187.

8. Canard. M., *ένθ' αν.*, σ. 102.

9. Vasiliev A.A., *Byzance et les Arabes*, τομ. Ι. La dynastie d' Amorium (820-867). Edition française préparée par H. Gregoire et M. Canard. Brussels, 1935 (1959), σ. 397.

10. *Αυτόθι*, σ. 398.

11. Anan, Muhamed Abd Allah, *Dawlat al-Islam fi al-Andalous: 'Asr al-Murabeteen wa bedayat al-Dawla al-Mouahedya* (*Το Κράτος του Ισλάμ στην Ανδαλουσία στην εποχή των Μουραβιδών και στις αρχές του Κράτους των Αλ-Μουαχεδόν*), έκδ. Γενικός Οργανισμός Βιβλίου, Κάιρο 2001, σ. 271: «όταν νικήθηκαν οι χριστιανοί της Ανδαλουσίας το 1148 από τον στρατό των Αλ-Μουαχεδόν, ο Αμπού Χαφς ανέθεσε στον Αμπού Γκάφαρ Ίμπν Αττία να γράψει μια επιστολή και να τη στείλει στον χαλίφη, για να τον ενημερώσει για τη μεγάλη νίκη και τα δεινά της μάχης, υπό έναν όρο, η επιστολή να είναι δείγμα ρητορικής και ευγλωττίας. Ο συγγραφέας στην εισαγωγή του επέλεξε να αρχίσει την πανηγυρική επιστολή του με ένα στίχο δανεισμένο από το ποίημα του Αμπού Ταμμάμ για την άλωση του Αμορίου:

«...كتبنا هذا من وادي ماسة، بعد ما تزحزح من أمر الله الكريم، و نصر الله المعلوم، و ما النصر إلا من عند الله العزيز الحكيم...»

Το ποίημα είχε γραφτεί αποκλειστικά για την άλωση του Αμορίου. Θα μπορούσαμε να το διαιρέσουμε σε επτά ενότητες¹². Η πρώτη ενότητα έρχεται σε αντίθεση με το τέλος του ποιήματος, καθώς και το εγκώμιο που, αφιερώνεται στον χαλίφη Αλ-Μοετάσιμ (ενότητα IV) με την ενότητα V, στην οποία σατιρίζεται ο αυτοκράτορας Θεόφιλος. Η ενότητα II με μεγάλη γλαφυρότητα απεικονίζει την πόλη, την οποία προσωποποιεί με γυναίκα. Η ενότητα III περιγράφει την καταστροφή (=τον βιασμό) της πόλεως (=της γυναίκας). Μένει τελικά η ενότητα VI, όπου οι δύο προαναφερθείσες ενότητες II και III έρχονται για άλλη μια φορά στην επιφάνεια ως κυρίαρχη εικόνα. Επιπλέον, ο ποιητής αναφέρεται στην πραγματική και όχι αλληγορική εικόνα των γυναικών, που βιάζονταν από τους κατακτητές¹³.

Το ποίημα είναι γραμμένο σε αραβικό μέτρο *μπασίτ*¹⁴ και αποκαλείται *μπαιέγια*¹⁵. Ο ποιητής χρησιμοποίησε κλασσικές ρητορικές ιδιότητες βασιζόμενος στο *Jinās* – , *Tibāq* – , *Muqābala* – κ.λπ¹⁶.

Αναμφίβολα, με την ανάγνωση του ποιήματος αντιλαμβανόμαστε την άνεση του ποιητή να συνθέτει στίχους με μεγάλο πλούτο εκφραστικών μέσων, όπως χρήση εικόνων δανεισμένων από την αραβική παράδοση και μοτίβων πρωτόγνωρων για την αραβική ποίηση¹⁷. Το ποίημα πράγματι διακρίνεται από ενιαία δομή, με καλοδουλεμένο στίχο και έτσι μπορούμε να ισχυριστούμε ότι πρόκειται για ένα άρτια οργανωμένο ποίημα¹⁸.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η ανάγνωση της αραβικής ποίησης, που συσχετίζεται με τις αραβοβυζαντινές συγκρούσεις, αποτελεί αστείρευτη πηγή πληροφοριών. Αντιλαμβανόμαστε, κατά συνέπεια, ότι αγνοούμε ακόμα πολλές πτυχές που έχουν σχέση με τον πόλεμο μεταξύ Βυζαντίου και χαλιφάτου κατά τον ένατο αιώνα¹⁹.

«Για την κατάκτηση αυτή ανοίγονται οι πόλες του ουρανού
και ξεπροβάλλει η γη στην καινούργια της φορεσιά».

12. Βλ. το ποίημα, σημ. 26.

13. Badawi M.M., «The Function of Rhetoric in Medieval Arabic Poetry: ABŪ TAMMAM'S ODE ON AMORIUM» *JAL* 19 (1978), σ. 47.

14. Grünebaum G. E., *ένθ' αν.*, σ. 4.

15. Αυτόθι, σ. 6: «τα ποιήματα της κλασσικής ποίησης αναγνωρίζονταν από το τελευταίο γράμμα της τελευταίας λέξης του δευτέρου ημιστιχίου».

16. Arberry A.J., *Arabic Poetry: a Primer for Students*, Cambridge 1965, σσ. 21-26.

17. Badawi M.M., *ένθ' αν.*, σ. 47.

18. Mohamed Ali Abu Hamdah, *An Aesthetic Appreciation of Abu Tammam's Poem on the Conquest of Ammouriya-Fi al-tazaw'ok al-esloby wa al-logha'oui le-Qasidat Abi Tammam al-Ta'ey fi fat'h Ammouriya*, έκδ. Dar `Ammar, Jordan 1998, σ. 89.

19. Vasiliev A.A., *ένθ' αν.*, σ. 407.

Το ποίημα αυτό είναι εν γνωστό στην Ελλάδα από δύο αποσπασματικές μεταφράσεις. Η παλιότερη είναι του Π. Καρολίδη²⁰, ο οποίος μετέφρασε μόνο έξι στίχους²¹ και η νεότερη είναι της Ελένης Κονδύλη - Μπασούκου²², η οποία μετέφρασε τους πρώτους τριάντα στίχους²³. Και οι δύο αυτές μεταφράσεις χωλαίνουν σε αρκετά σημεία. Γι' αυτό, αν και «περιττόν δὲς τίκτειν, τὸ τεχθὲν ἅπαξ καλῶς»²⁴, θεωρήσαμε αναγκαίο να μεταφραστεί το ποίημα του Αμπού Ταμμάμ από το πρωτότυπο με αμεσότητα και ακρίβεια και να συνοδευθεί με επεξηγήσεις και ερμηνείες, ώστε να γίνει πλήρως κατανοητό.

20. Καρολίδης Π., «Ἡ πόλις Ἰμόριον ἐν τῇ χριστιανικῇ καὶ τῇ μουσουλμανικῇ ἱστορίᾳ καὶ ποιήσει» *ΕΕΠ* 3 (1906-1907), σσ. 244-245.

21. Βλ. σημ. 27.

22. Ελένη Κονδύλη - Μπασούκου, ἐνθ' ἀν., σσ. 187-190.

23. Αὐτόθι, σσ. 187-190. (Λείπουν ὅμως οἱ στίχοι 5 καὶ 6).

24. Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης, *Συναξαριστὴς τοῦ Μαυρικίου*, ἐν Βενετία 1819, σ. ιγ'.

Το ποίημα του Αμπού Ταμμάμ

قال أبو تمام يمدح المعتصم بالله أبا إسحاق بن هارون الرشيد (ويذكر حريق
عمورية وفتحها).

- ١ - السَّيْفُ أَصْدَقُ أَنْبَاءٍ مِنَ الْكُتُبِ   فِي حَدِّهِ الْحَدُّ بَيْنَ الْجِدِّ وَاللَّعِبِ
 ٢ - بِيضُ الصَّفَائِحِ لَا سُودُ الصَّحَائِفِ فِي   مُتُونِهِنَّ جِلَاءُ الشُّكِّ وَالرَّيْبِ
 ٣ - وَالْعِلْمُ فِي شُهْبِ الْأَرْمَاحِ لِامِعَّةٍ   بَيْنَ الْخَمِيسِينَ لَا فِي السَّبْعَةِ الشُّهْبِ
 ٤ - أَيْنَ الرِّوَايَةُ أَمْ أَيْنَ التُّجُومُ وَمَا   صَاعُوهُ مِنْ زُخْرُفٍ فِيهَا وَمِنْ كَذِبِ
 ٥ - تَحْرُصًا وَأَحَادِيثًا مُلَفَّقَةً   لَيْسَتْ بِبَيْعٍ إِذَا عُدَّتْ وَلَا عَرَبِ
 ٦ - عَجَائِبًا زَعَمُوا الْأَيَّامَ مُجَنَّلَةً   عَنْهُمْ فِي صَفْرِ الْأَضْفَارِ أَوْ رَجَبِ
 ٧ - وَخَوَّفُوا النَّاسَ مِنْ دَهْيَاءِ مُظْلِمَةٍ   إِذَا بَدَأَ الْكُوكُوبُ الْعَرَبِيَّ ذُو الذَّنْبِ
 ٨ - وَصَبَرُوا الْأَبْرَجَ الْعُلْبِيَا مُرْتَبَةً   مَا كَانَ مُثْقَلِيًّا أَوْ عَبْرَ مُثْقَلِبِ
 ٩ - يَقْضُونَ بِالْأَمْرِ عَنَّا وَهِيَ غَائِلَةٌ   مَا دَارَ فِي فَلَكٍ بَيْنَهَا وَبَيْنِي قُطْبِ
 ١٠ - لَوْ بَيَّنْتَ قَطُّ أَمْرًا قَبْلَ مَوَاقِعِهِ   لَمْ تُخْفِ مَا حَلَّ بِالْأَوْثَانِ وَالضُّلْبِ
 ١١ - فَتَحَ الْفُتُوحِ تَعَالَى أَنْ يُحِيطَ بِهِ   نَظْمٌ مِنَ الشُّعْرِ أَوْ نَشْرٌ مِنَ الْخُطْبِ
 ١٢ - فَتَحَ تَفْتَحُ أَبْوَابِ السَّمَاءِ لَهُ   وَتَبْرَزُ الْأَرْضُ فِي أَنْوَابِهَا الْقُشْبِ
 ١٣ - يَا يَوْمَ وَقَعَةِ عَمُورِيَّةٍ انْصَرَفَتْ   مِنْكَ الْمُنَى حُفْلًا مَغْسُولَةَ الْحَلْبِ
 ١٤ - أَبَقِيَتْ جَدَّ بَنِي الْإِسْلَامِ فِي صَعْدِ   وَالْمُشْرِكِينَ وَدَارَ الشُّرْكِ فِي صَبَبِ
 ١٥ - أُمَّ لَهُمْ لَوْ رَجَوْا أَنْ تُفْتَدَى جَعَلُوا   فِدَاءَهَا كُلُّ أُمَّ مِنْهُمْ وَأَبِ
 ١٦ - وَبَرَزَ الْوَجْهِ قَدْ أَعْيَتْ رِيَاصَتُهَا   كِشْرَى وَصَدَّتْ صُدُودًا عَنْ أَبِي كَرِبِ
 ١٧ - بِكُرٍّ فَمَا انْفَرَعَتْهَا كَفُّ حَادِيَةٍ   وَلَا تَرَقَّتْ إِلَيْهَا هِمَّةُ النُّوَبِ

- ١٨- مِنْ عَهْدِ إِسْكَندَرِ أَوْ قَبْلَ ذَلِكَ قَدْ
 ١٩- حَتَّى إِذَا مَخَّضَ اللَّهُ السَّيْنَ لَهَا
 ٢٠- أَتَتْهُمُ الْكُزْبَةُ السُّودَاءُ سَادِرُهُ
 ٢١- جَرَى لَهَا الْفَالُ بِرَحَا يَوْمَ أَنْفِرَهُ
 ٢٢- لَمَّا رَأَتْ أُخْتَهَا بِالْأَمْسِ قَدْ خَرِبَتْ
 ٢٣- كَمْ بَيْنَ جِطَانِهَا مِنْ فَارِسٍ بَطَلٍ
 ٢٤- بِسُنَّةِ الشَّيْفِ وَالْحِنَاءِ مِنْ دَمِهِ
 ٢٥- لَقَدْ تَرَكْتَ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ بِهَا
 ٢٦- غَادَرْتَ فِيهَا بِهَيْمِ اللَّيْلِ وَهُوَ صُحَى
 ٢٧- حَتَّى كَانَ جَلَابِيبَ الدُّجَى رَغِبَتْ
 ٢٨- صَوءٌ مِنَ النَّارِ وَالظُّلْمَاءِ عَاكِفَةٌ
 ٢٩- فَالْشَّمْسُ طَالِعَةٌ مِنْ ذَا وَقَدْ أَفَلَتْ
 ٣٠- نَصَرَحَ الدَّهْرُ تَضْرِيحَ الْعَمَامِ لَهَا
 ٣١- لَمْ تَطْلُعِ الشَّمْسُ فِيهِ يَوْمَ ذَلِكَ عَلَى
 ٣٢- مَا رَنَعُ مَيَّةً مَغْمُورًا يُطِيفُ بِهِ
 ٣٣- وَلَا الْخُدُودُ وَقَدْ أُذْمِينَ مِنْ خَجَلٍ
 ٣٤- سَمَاجَةٌ غَنِيَتْ مِنَ الْعُيُونِ بِهَا
 ٣٥- وَحُسْنُ مُنْقَلَبٍ تَبْدُو عَوَاقِبُهُ
 ٣٦- لَوْ بَعَلَّمُ الْكُفْرُ كَمْ مِنْ أَعْصُرٍ كَمَنْتَ
- شَابَتْ نَوَاصِي اللَّيَالِي وَهِيَ لَمْ تَسِبِ
 مَخَّضَ الْبَجْبَلَةَ كَانَتْ زُبْدَةَ الْحَقِيبِ
 مِنْهَا وَكَانَ أَشْمُهَا فَرَاجَةَ الْكُزْبِ
 إِذْ عُودِرَتْ وَخَشَمَةَ السَّاحَاتِ وَالرَّحْبِ
 كَانَ الْخَرَابُ لَهَا أَقْدَى مِنَ الْجَرَبِ
 قَانِي الدَّوَائِبِ مِنْ أَنِّي دَمٍ سَرِبِ
 لَا سُنَّةَ الدِّينِ وَالْإِسْلَامِ مُخْتَصِبِ
 لِلنَّارِ يَوْمًا ذَلِيلَ الصُّخْرِ وَالْحَنْبِ
 يَسْلُهُ وَسَطَهَا صُبْحَ مَنْ اللَّهَبِ
 عَنْ لَوْنِهَا وَكَانَ الشَّمْسُ لَمْ تَغِبِ
 وَظُلْمَةٌ مِنْ دُخَانِ نِي صُحَى شَجِبِ
 وَالشَّمْسُ وَاجِبَةٌ مِنْ ذَا وَلَمْ تَجِبِ
 عَنْ يَوْمٍ هَيَجَاءُ مِنْهَا طَاهِرٍ جُنْبِ
 بَانَ بِأَهْلٍ وَلَمْ تَغْرُبْ عَلَى عَزْبِ
 غَيْلَانُ أَبْهَى رُبَى مِنْ رَبِيعِهَا الْخَرِبِ
 أَشْهَى إِلَى نَاطِرٍ مِنْ خَدَمِهَا النَّرِبِ
 عَنْ كُلِّ حُسْنٍ بَدَا أَوْ مَنْظَرٍ عَجِبِ
 جَاءَتْ بِشَاشَتُهُ مِنْ سُوءِ مُنْقَلَبِ
 لَهُ الْعَوَاقِبُ بَيْنَ الشَّمْرِ وَالْقُضْبِ

- ٣٧- تَذِيرٌ مُنْتَصِمٍ بِاللَّهِ مُتَّقِمٍ
 ٣٨- وَمُطَمِّنٍ النَّصْرِ لَمْ تَكْهَمِ اسْتِئْتُهُ
 ٣٩- لَمْ يَغْزُ قَوْمًا وَلَمْ يَنْهَدْ إِلَى بَلَدٍ
 ٤٠- لَوْ لَمْ يَقْدُ جَحْفَلًا يَوْمَ الْوَعَى لَعَدَا
 ٤١- رَمَى بِكَ اللَّهُ بُرْجِيهَا فَهَدَمَهَا
 ٤٢- مِنْ بَعْدِ مَا أَشْبُوها وَالثَّقِينِ بِهَا
 ٤٣- وَقَالَ ذُو أَمْرِهِمْ لَا مَرْتَعُ صَدَدُ
 ٤٤- أَمَانِيَا سَلَبْتُهُمْ نُجْحَ هَاجِسِهَا
 ٤٥- إِنَّ الْحِمَاتَيْنِ مِنْ بِيضٍ وَمِنْ سُمْرٍ
 ٤٦- لَبَيْتَ صَوْتًا زِيظَرِيًّا هَرَقْتَ لَهُ
 ٤٧- عَدَاكَ حَرُّ الثُّغُورِ الْمُنْتَضَامَةِ عَنْ
 ٤٨- أَجْبَسَهُ مُغْلِنًا بِالسَّيْفِ مُنْضِلِنَا
 ٤٩- حَتَّى تَرَكَتَ عَمُودَ الشُّرُكِ مُنْعَفِرًا
 ٥٠- لَمَّا رَأَى الْحَرْبَ رَأَى الْعَيْنِ تُوْفَلِسُ
 ٥١- عَدَا يُصْرَفُ بِالْأَمْوَالِ جِرْبَتِهَا
 ٥٢- هَيْهَاتَ! رُغْزِعَتِ الْأَرْضُ الْوَقُورُ بِهِ
 ٥٣- لَمْ يَنْفِقِ الذَّهَبَ الْمُزْبِي بِكَثْرَتِهِ
 ٥٤- إِنَّ الْأَسْوَدَ أَسْوَدَ الْغَيْلِ هِمَّتُهَا
 ٥٥- وَوَلَّى وَقَدْ الْجَمَّ الْخَطِيئُ مَنْطِقَهُ
- اللَّهُ مُرْتَقِبٍ فِي اللَّهِ مُرْتَقِبٍ
 يَوْمًا وَلَا حُجِبَتْ عَنْ رُوحٍ مُخْتَجِبٍ
 إِلَّا تَقَدَّمَ جَيْشٌ مِنَ الرُّعْبِ
 مِنْ نَفْسِهِ وَجَدَهَا فِي جَحْفَلٍ لِحِبٍ
 وَلَوْ رَمَى بِكَ عَبِيرُ اللَّهِ لَمْ يُصِيبِ
 وَاللَّهُ مِفْتَاحُ بَابِ الْمَعْقِلِ الْأَيْسِبِ
 لِلْسَارِحِينَ وَلَيْسَ الْوَرْدُ مِنْ كَنْبِ
 طَبِي السِّيُوفِ وَأَطْرَافِ الْقَنَا الثَّلْبِ
 ذَلُّوا الْحَيَاتَيْنِ مِنْ مَاءٍ وَمِنْ عُشْبِ
 كَأَنَّ الْكَرَى وَرَضَابَ الْخُرْدِ الْعُرْبِ
 بَرْدِ الثُّغُورِ وَعَنْ سَلْسَالِهَا الْحَصِبِ
 وَلَوْ أَجْبَتَ بِعَبِيرِ السَّيْفِ لَمْ نُجِبِ
 وَلَمْ تُعْرَجْ عَلَى الْأَوْتَادِ وَالطُّنْسِبِ
 وَالْحَرْبُ مُسْتَقَّةُ الْمَعْنَى مِنَ الْحَرْبِ
 فَعَرَّهَ الْبَحْرُ ذُو التِّيَارِ وَالْحَدَبِ
 عَنْ غَزْوٍ مُخْتَسِبٍ لَا غَزْوٍ مُكْتَسِبِ
 عَلَى الْحَصَى وَبِهِ فَقَرُّ إِلَى السَّدْمِ
 يَوْمَ الْكَرِيهَةِ فِي الْمَسْلُوبِ لَا السَّلْبِ
 بِسَكْتَةٍ تَحْتَهَا الْأَحْشَاءُ فِي صَحْبِ

- ٥٦- أَخَذَى قَرَابِنَهُ صَرْفَ الرَّدَى وَمَضَى
 بِخَنَتْكَ أَنْجَى مَطَابَاهُ مِنَ الْهَرَبِ
- ٥٧- مُوَكَّلًا بِنَفَاعِ الْأَرْضِ يُشْرِفُهُ
 مِنْ خِيفَةِ الْخَوْفِ لَا مِنْ خِيفَةِ الطَّرِبِ
- ٥٨- إِنْ يَبْدُ مِنْ حَرِّهَا عَذْوُ الظَّلِيمِ فَقَدْ
 أَوْسَعَتْ جَا حِمَّهَا مِنْ كَثْرَةِ الحَطَبِ
- ٥٩- تَسْمَعُونَ أَلْفًا كَأَسَادِ الشَّرَى نَضِجَتْ
 أَعْمَارُهُمْ قَبْلَ نَضِجِ التَّيْنِ وَالعِنَبِ
- ٦٠- يَا رَبِّ حَوْبَاءَ لَمَّا أَجُنْتُ دَابِرُهُمْ
 طَابَتْ وَلَوْ صُمَّخْتُ بِالمِسْكِ لَمْ تَطِبِ
- ٦١- وَمُغْضِبِ رَجَعَتْ بِبِضِّ السُّبُوفِ بِهِ
 حَيِّ الرِّضَا مِنْ رَدَاهُمْ مَبَّتِ العَضْبِ
- ٦٢- وَالْحَرْبُ قَائِمَةٌ فِي مَازِقِ لِحِجِ
 تَجْتَسُو القِيَامِ بِهِ صُغْرًا عَلَى الرُّكْبِ
- ٦٣- كَمْ نَيْلَ نَحْتِ سَنَاهَا مِنْ سَنَا قَمَرِ
 وَنَحْتِ عَارِضِهَا مِنْ عَارِضِ شَنِبِ
- ٦٤- كَمْ كَانَ فِي قَطْعِ أَسْبَابِ الرِّقَابِ بِهَا
 إِلَى الْمُخَدَّرَةِ العَذْرَاءِ مِنْ سَبَبِ
- ٦٥- كَمْ أَخْرَزَتْ قُضْبُ الهِنْدِيِّ مُضْلَتَهُ
 تَهَنَّرُ مِنْ قُضْبِ تَهَنَّرُ نِي كُتْبِ
- ٦٦- بِبِضِّ إِذَا انْتَضَبَتْ مِنْ حُجْبِهَا رَجَعَتْ
 أَحَقُّ بِالبِضِّ أَتْرَابًا مِنَ الحُجْبِ
- ٦٧- خَلِيفَةَ اللَّهِ جَازَى اللَّهُ سَعْيَكَ عَنْ
 جُرْتُومَةِ الدِّينِ وَالإِسْلَامِ وَالْحَسْبِ
- ٦٨- بَصُرْتَ بِالرَّاحَةِ الكُبْرَى فَلَمْ تَرَهَا
 تُسَالُ إِلَّا عَلَى جِسْرِ مِنَ التَّعَبِ
- ٦٩- إِنْ كَانَ بَيْنَ صُرُوفِ الدَّهْرِ مِنْ رَجَمِ
 مَوْضُوعَةٍ أَوْ ذِمَامِ غَيْرِ مُنْقَضِبِ
- ٧٠- فَيَسِّنَ أَيْمَانَكَ اللَّاتِي نَصِرْتَ بِهَا
 وَيَسِّنَ أَيْمَانَكَ اللَّاتِي نَصِرْتَ بِهَا
- ٧١- أَبَقْتُ بَنِي الأَصْفَرِ المِمرَاضِ كَاسِمِهِمْ
 صُنْفَرَ الوُجُوهِ وَجَلَّتْ أَوْجُهُ العَرَبِ

Μετάφραση και σχολιασμός του ποιήματος

- 1- Το ξίφος²⁵ οιωνίζεται πιστότερα απ' τα βιβλία²⁶
στην κόψη του διακρίνεται το σοβαρό απ' τ' αστείο²⁷
- 2- Άσπρες πάλες κι όχι μαύρες βίβλοι²⁸
ξορκίζουν αμφιβολίες και δισταγμούς²⁹
- 3- Και η γνώση αυγάζει στις αστραπές των αιχμών
ανάμεσα στα σεφέρια³⁰ κι όχι στα εφτά αστέρια³¹
- 4- Πού 'ναι οι οιωνοί και πού 'ναι τ' άστρα
κι ό,τι γράψανε γι' αυτά με στολίδια και ψέματα;
- 5- Ψεύδη κι ασυνάρτητες κουβέντες όσο και να
τις πλάθουν μήτε *Νάμπειν*³² γίνονται, μήτε *Γάραμπη*³³
- 6- Αλλόκοτα προείπανε πως ξέρανε τι θα ξεβράσουν
κάποιες μέρες του *Σάφαρ*³⁴ ή του *Ράγκαμπ*³⁵
- 7- Φόβισαν τον λαό με μαύρη συμφορά, σαν
φανεί στον ουρανό απ' την Δύση άστρο με ουρά³⁶
- 8- Έβαλαν τους πύργους τ' ουρανού³⁷ στη σειρά
κι αυτοί, όρθιοι κι ανάποδοι, να κλώσουν το μοιραίο
- 9- Τούτοι 'δω για λογαριασμό τους κρίνουν³⁸,
εκείνοι όμως δεν νοιάζονται
και τα σημάδια, που τούτοι βλέπουν, μήτε στην
τροχιά τους βρίσκονται μήτε στους πόλους τους
- 10- Κι αν πράγματι φανέρωναν κάτι προτού συμβεί³⁹
δεν θα 'χαν κρύψει την ζοφοπλεγμένη μοίρα
που 'λαχε στα είδωλα και τους σταυρούς⁴⁰
- 11- Την άλωση των αλώσεων⁴¹, την τόσο μεγάλη, που
μήτε στιχούργημα μήτε πεζολόγημα μπορούν να χωρέσουν
- 12- Για την κατάκτηση αυτή
ανοίγονται οι πύλες τ' ουρανού⁴²
και ξεπροβάλλει η γη⁴³ στην καινούργια της φορεσιά
- 13- Ω μέρα της αλώσεως του Αμορίου⁴⁴,
σ' άφησαν οι πόθοι σου σαν μαστοί με μέλι και με γάλα⁴⁵
- 14- Και στάθηκεν των υιών
του Ισλάμ η τύχη στο ζενίθ της
και στο ναδίρ οι πολυθειϊστές κι ο οίκος τους⁴⁶
- 15- Σαν μάνα⁴⁷ τους να ήταν τ' Αμόριο,
αν λαχταρούσαν να λυτρωθεί,
λύτρα για τη λύτρωσή του θα κάνανε
κάθε μάνα και πατέρα τους

- 16- Και σαν αδάμαστη, τ' Αμόριο, γυναίκα⁴⁸
κατέβαλε τον Χοσρόη κι
απέτρεψε τον *Αμπί Κάραμπι* ⁴⁹ ενάντια της να κινήσει
- 17- Παρθένα αδιακώρευτη⁵⁰ απ' της μοίρας το χέρι
π' ούτε την άδραξε ποτέ ο πανδαμάτωρ χρόνος⁵¹
- 18- Από τον Αλέξανδρο⁵² και ακόμη πιο παλιά
μπορεί της νύχτας ν' ασπρίσαν τα μαλλιά,
μ' απ' τα δικά της ούτε τρίχα
- 19- Ακόμη κι αν ο Αλλάχ τής έπιξε τους χρόνους⁵³,
σαν σφιχτοχέρα γυναίκα,
τούτο σαν αρμεγμένο γάλα ήρθε κι έγινε
σαν βούτυρο του χρόνου⁵⁴
- 20- Τους ήρθε η μαύρη συμφορά απ' τα
νυχτωμένα της μάτια⁵⁵
εκεί που κάποτε και το όνομά της σήμαινε
διώκτρια των βασάνων
- 21- Το δυσσιώνό της φτερούγισε σημάδι,
την ημέρα της Άγκυρας⁵⁶,
σαν εκείνη αφέθηκε σ' ερήμωση και φτώχεια
- 22- Και σαν την αδερφή της⁵⁷ χθες
είδε το πώς κατατροπώθηκε,
γι' αυτήν η ερήμωση έγινε πιο μεταδοτική
κι απ' την ψώρα
- 23- Πόσοι γενναίοι ήρωες ανάμεσα
στα τείχη ήσαν
με κόκκινο το αίμα να τρέχη, πυρωμένο⁵⁸
- 24- Με τα κελεύσματα του ξίφους
βάφονταν στο αίμα τους
και όχι με τα κηρύγματα του Ισλάμ και
τη θρησκευτική παράδοση της Χέννας⁵⁹
- 25- Άφησα τον αμεραμουνή⁶⁰ εκεί,
εκείνη την ημέρα
μέχρι που ταπεινώθηκαν απ' την φωτιά οι
πέτρες και τα ξύλα⁶¹
- 26- Κι άφησες πίσω σου, σ' εκείνη,
σκοτάδι άφωτο, κι όταν εκείνο έφεξε,
αυγή από φλόγες σκόρπισε, απ' τα σωθικά της
- 27- Μέχρι που έμοιασε με τα ενδύματα
της νύκτας που χάνουνε το χρώμα τους,

- σαν να μην είχε δύσει ο ήλιος
 28- Απ' τη φωτιά, παρά που νύκτα
 σκέπαζε τα πάντα
 κι από καπνό αιθάλης, παρά που η μέρα έφεγγε⁶²
- 29- Κι ο ήλιος⁶³ σαν ν' ανέτειλε και
 να 'σβηνε από την φλόγα της φωτιάς
 κι έδυε απ' τον καπνό, ενώ δεν είχε δύσει⁶⁴
- 30- Κι αποκαλύφθηκε το πλήρωμα του
 χρόνου σαν τα σύννεφα που φεύγουν
 σε μία μέρα πολέμου αγνών κι ανόσιων
 συνάμα πολεμιστών⁶⁵
- 31- Ο ήλιος δεν ανέτειλε σε φαμελιάρηδες
 ετούτη την ημέρα
 μήτε έδυσε σ' αζάπηδες⁶⁶
- 32- Ούτε ο μυριοκατοίκητος πηγαδότοπος
 της *Μάια*⁶⁷, που τόσο επαίνεψε ο *Γαϊλάν*⁶⁸
 δεν φάνταξε ομορφότερος, όσο ο ρημαδότοπος
 του Αμορίου
- 33- Μήτε κοκκινισμένα μάγουλα απ' την ντροπή⁶⁹
 δεν δίνουν στα μάτια τέτοια τέρψη
 όσο τα μάγουλα της *Αμμωρείας*, που βάφτηκαν
 στη σκόνη⁷⁰
- 34- Και χόρτασε τα μάτια μας
 εκείνη η ασχήμια
 η πέρα από κάθε ομορφιά κι αλλόκοτη εικόνα⁷¹
- 35- Και του καλού του τέλους φάνηκε η απόληξη
 με το που ήρθαν τα καλά μαντάτα απ' το
 κακό τέλος⁷²
- 36- Αχ, και μόνο νά γνώριζε η απιστία⁷³
 τι θα της ξέβραζε
 ο χρόνος ανάμεσα στις λόγχες⁷⁴ και τα
 φθοροπάρθενα ξίφη⁷⁵
- 37- Κι αυτό το έργο ενός θεοκολλήτου,
 θεοεκδικητή, θεοπροσήλωτου και θεοζήλου⁷⁶
- 38- Και νικηφόρος με δόντια
 πάντ' αστόμωτα
 ανεμπόδιστα απ' όποια απρόσιτη στο πέπλο
 της ψυχής⁷⁷
- 39- Και σε λαό δεν χύμαε,

μήτε όρμαε σε χώρα,

εάν δεν του προβάδιζε στρατός, που έσπερνε
τον τρόμο⁷⁸

40- Μα και χωρίς στρατού να ηγηθεί
την ημέρα του πολέμου

μόνος του πορευόμενος, μοιάζει να οδηγεί
πολύβουο ασκέρι

41- Με σένα ο Αλλάχ σημάδεψε τους δύο
της πύργους⁷⁹ κι αμέσως τους κατέστρεψε

κι αν άλλος σ' έριχνε εκτός από Αυτόν⁸⁰, τούτο
δεν θα πετόχαινε

42- Κι όταν την έσφιξαν γερά τριγύρω,
νομίζοντάς την άπαρτη⁸¹,

εφάνηκε ο Αλλάχ πως ήταν το κλειδί της
πύλης της επτασφάλιστης του κάστρου

43- Κι ο άρχοντάς τους είπε: βοσκότοποι
για τους πολιορκητές δεν βρίσκονται

και τα πηγάδια κι οι πηγές δεν βρίσκονται
σιμά τους⁸²

44- Και λεηλάτησαν ευχές και μύχιες λαχτάρες

οι μύτες των ξιφών και των μαυροδοράτων⁸³

45- Οι δύο θάνατοι, από λευκά ξίφη
και μαύρα δόρατα είναι

τα δύο πιθάρια της ζωής από νερό και χόρτο⁸⁴

46- Υπάκουσες σε μία ζαπτριανή φωνή⁸⁵

κι άφησες για χάρη της

το κύπελλο με το πραϊντικό πιτό και
τα λάγνα φιλιά των φιδίσιων κορμιών⁸⁶

47- Να σε φυλάη ο Αλλάχ στο καύμα
στις στενοκλεισούρες

μια και τα στόματα τα δροσερά και
τα γάργαρα νερά που άφησες πίσω

48- Της απάντησες⁸⁷ το ξίφος ξεγυμνώνοντας,

κι αν απαντούσες δίχως αυτό, τίποτα δεν
θα πετόχαινες

49- Μέχρι που άφησες την μεσιανή
κολόνα⁸⁸ του πολυθειϊσμού να

κείται στο χώμα σκονισμένη⁸⁹, δίχως
καθόλου να νοιαστείς για σφήνες και ξυλόπροκες⁹⁰

- 50- Και με τα μάτια του σαν είδε τον πόλεμο ο Θεόφιλος⁹¹,
 κι ο πόλεμος απ' του πλούτου το σκόρπισμα
 σέρνει το νόημά του⁹²
- 51- Άρχισε χρήμα να ξοδεύει,
 να διώξη την πλημμύρα⁹³
 μα τούτο η θάλασσα η ξέχειλη, η παλιρροϊκή
 το περιφρόνησε
- 52- Πόρρω απέχει! σείστηκε
 με τούτον⁹⁴ η σειπή γη
 από μία προϋπεσχημένης τιμωρίας εισβολή
 κι όχι λαφυραγωγίας επιδρομή⁹⁵
- 53- Δεν ξόδεψε το περισσό χρυσό,
 αυτόν που ξεπερνά τον αμμοχάλικο,
 έχοντας χρεία από χρυσό⁹⁶;
- 54- Λιοντάρια αληθινά είν' τα
 λιοντάρια του δρυμού⁹⁷
 που την ημέρα της αντάρας την κυριαρχία⁹⁸
 εποφθαλμιούν κι όχι τη λεηλασία
- 55- Λιποψύχησε κι έφυγε⁹⁹, αφού του πέρασε
 για χαλινό το ξίφος μεσ' στο στόμα
 αφήνοντάς τον σ' αφωνία, μα κάτω από
 δαύτην έβραζαν τα σωθικά του¹⁰⁰
- 56- Κι άφησε τους εταίρους του,
 στη μοίρα τους¹⁰¹, δραπέτευσε
 ψαχουλεύοντας τη σωτηρία του στη φυγή¹⁰²
- 57- Τρέχοντας στα πέρατα της γης¹⁰³,
 με τρόμο γύρω βλέποντας
 με γρηγοράδα φόβου κι όχι από χαράς
 ελαφράδα¹⁰⁴
- 58- Σαν την τρεχάλα που δίνει τ' αρσενικό
 στρουθοκαμήλι για να γλυτώσει από τη φωτιά,
 έτσι θέριεψες την γέενα του πυρός από την
 περίσσεια της ξυλείας
- 59- Ενενήντα χιλιάδες¹⁰⁵ σαν τα άγρια λιοντάρια,
 ωρίμασαν τα χρόνια τους πριν φτάσουν να
 ωριμάσουν τα σύκα και τα σταφύλια¹⁰⁶

- 60- Μα την ψυχή! Σαν κόπηκε
η ρίζα τους, ωρίμασαν,
που κι αν αλείφονταν με μόσχο τόσο δεν θα
ωρίμαζαν¹⁰⁷
- 61- Χολωμένος. Στράφηκαν τα ξίφη
τα λευκά μαζί του
κι η ζωντανή ευχαρίστηση απ' το διασυρμό
τους, σκότωσε το θυμό του¹⁰⁸
- 62- Φουντώνει ο πόλεμος σε στενωπό αξέμπλεκη¹⁰⁹
κι εκείνοι τα γόνατά τους λύγισαν απ' το
βάρος¹¹⁰
- 63- Και πόσες γυναίκες φεγγαρόλουστες¹¹¹
παρθήκαν¹¹² κάτω απ' του πολέμου το φως
και του θανατοδότη ουρανού τα κοφτερά
τα δόντια
- 64- Και πόσοι λόγοι ελλόχευαν
γι' αποκεφαλισμό και σφάξιμο
μέχρι την πεπλοφόρο παρθένα¹¹³
- 65- Πόσα κατόρθωσαν τα ξίφη
τα ινδικά¹¹⁴, τα ξεθηκαρωμένα,
που δονούσαν οι σκιές παρθενοφθόρων
μαχητών, μυρίων σαν τους κόκκους της άμμου
- 66- Λευκά ξίφη αν βγουν απ'
τους κολεούς τους
πιστά γυρίζουν πίσω πότερο με τις λευκές κι
αφράτες παρθένες¹¹⁵ δίχως τους πέπλους τους¹¹⁶
- 67- Χαλίφη του Αλλάχ¹¹⁷, ας σ' ανταμείψει
στον αγώνα σου ο Θεός
για τα θεμέλια της θρησκείας, του Ισλάμ και
της τιμής
- 68- Ποθούσες την ύψιστη γαλήνη
και την είδες να αποκτάται
μόνο στην γέφυρα¹¹⁸ των μόχθων¹¹⁹
- 69- Αν μέσα στο κύλισμα του χρόνου
υπήρχε άρμωση στον αίματος τους δεσμούς
ή στις αδιάκοπες κατηγορίες
- 70- Τότε ανάμεσα στις μέρες σου, τις νικηφόρες,
και στις μέρες του *Μπάντρ*, η πιο στενή συγγένεια
υπάρχει¹²⁰

71- Αφού άφησες τους *Μπάνι Αλ-Άσφαρ*¹²¹
σαν τ' όνομά τους,

ωχρά πρόσωπα¹²², και των Αράβων απ' τον
θρίαμβο τα πρόσωπα λαμπρά¹²³.

25. Ο ποιητής επέλεξε ν' αρχίσει το ποίημά του με την λέξη – *al-sayf* – το *ξίφος* για να δώσει έμφαση στην δύναμη του ξίφους, το οποίο εξασφαλίζει την ζωή και αποκρούει παντός είδους προσβολή. Σημειωτέον ότι ο ποιητής πρέπει να απάγγειλε το κορυφαίο αυτό ποίημά του στο παλάτι του χαλίφη Αλ-Μοετάσιμ και μπροστά σε μια πλειάδα υπουργών και ανθρώπων της υψηλής τάξεως του Χαλιφάτου, και σύμφωνα με την αραβική ρητορική θα πρέπει να επανέλαβε την λέξη *ξίφος* περίπου δύο ή τρεις φορές τουλάχιστον, ώστε να τραβήξει την προσοχή των παρευρισκομένων. Βλ. Muhamed Ali Abu Hamdah, *ένθ' αν.*, σ. 17. Ο ποιητής Αλ-Μουτανάμι, για να επαινέσει τον χαλίφη *Sayf al-Dawla* (το *ξίφος του Κράτους*), τον Χαμδάν των Βυζαντινών, τον παρομοίωσε με τα ινδικά ξίφη, των οποίων τη δύναμη εκείνος υπερβαίνει:

*

*

*

Αν φοβίζον τα ξίφη τα ινδικά, τα σιδερένια

φαντάσου (τι θα γίνη) αν είναι γνήσια αραβικά

Πίστεψαν τα ινδικά ξίφη τα λευκά πως η

μήτρα τους είναι όμοια με την δικιά σου

και ό,τι είσαι συ, είναι και εκείνα, μα λάθος λογάριασαν

Και όταν έτσι σ' ονομάσαμε, κάναμε τα ξίφη μας

να χαμογελούν μεσ' στους κολεούς τους.

Βλ. Muhamed Zaghoul Salam, *Αλ-Ανταμπ φι Άσρ Αλ-Άμπασιύν (Η Λογοτεχνία στην εποχή των Αββασιδών)*, έκδ. Mansha'a al-ma'aref, Αλεξάνδρεια 1999, τομ. ΙΙ, σ. 95; Canard. M., *ένθ' αν.*, σσ. 99-114. Επίσης, δεν θα μπορούσαμε να λησμονήσουμε τον περίφημο στίχο από το καυστικό ποίημα, που γράφτηκε ως απάντηση του Ιμάμη Αλ-Κέφ στον αυτοκράτορα Νικηφόρο Φωκά:

«

*

» -122

122- «Ελάτε να σας δικάσουμε, και ας κρίνει

μεταξύ μας το ξίφος, αφού είναι ο δικαιότερος κριτής».

Βλ. Grünebaum G.E., «Eine poetische Polemik zwischen Byzanz und Bagdad im X. Jahrhundert» *Analecta Orientalia* XIV (1937), σ. 53 (=του ίδιου, *Islam and Medieval Hellenism: Social and Cultural Perspectives*, Variorum Reprints 1976, XIX). Για τον συμβολισμό του ξίφους στο Ισλάμ βλ. Nicolle D., «Talismanic Swords from the 12th Century Maghrib» *GrArab* VII-VIII (1999-2000), σσ. 426-428. Για το ξίφος στις βυζαντινές πηγές βλ. Kolias T.G., *Byzantinische Waffen*. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften: Byzantina Vindobonensia XVII 1988, σσ. 133-172, όπου πλήρης βιβλιογραφία.

26. Το ποίημα έχει σαφή δομή, καθώς διαρείται σε 10 ίσα τμήματα και έναν επίλογο. Συγκεκριμένα:

α'- οι στίχοι από 1 έως 10, εκφράζουν μία καθαρή επίθεση κατά των αστρολόγων, οι οποίοι λανθασμένα προέβλεπαν ότι η πόλη δεν επρόκειτο να πέσει στα χέρια των Αράβων εκείνη την περίοδο.

β' - οι στίχοι, από 11 έως 22, αφορούν στη νίκη και περιέχουν περιγραφές της καταληφθείσας πόλης.

γ' - από 23 έως 36, αποδίδουν την εικόνα της μάχης και της καταστροφής του Αμορίου.

δ' - 37 έως 49, επαινούν τον πορθητή χαλίφη Αλ-Μοετάσιμ, τον κατακτητή ήρωα.

ε' - 50 έως 58, κατηγορεί ο ποιητής τον αυτοκράτορα Θεοφίλο.

στ' - 59 έως 66, επιπλέον περιγράφει τη μάχη και την αιχμαλωσία των γυναικών.

ζ' - 67 έως 71, η κατακλείδα του ποιήματος, όπου ο ποιητής τονίζει την εικόνα της μάχης, αλλά και τον ρόλο της θρησκείας, ως γενεσιουργού παράγοντα της νίκης των μουσουλμάνων. Βλ. Badawi M.M., *ένθ' αν.*, σσ. 46-47.

27. Η μετάφραση του Καρολίδη είναι ως εξής:

ι - «*Τὸ ξίφος εἶναι πιστότερον ἐν ταῖς διηγήσεσιν ἢ τὰ βιβλία
εἰς τὴν αἰχμὴν αὐτοῦ εἶναι ἠρτημένη ἢ ἐπιτυχία*»

Εἴτε σοβαρῶς ἐνεργοῦντος εἴτε ἀστεϊζομένου».

31 - «*Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ ἥλιος ἀπὸ πρωΐας μέχρι ἑσπέρας
οὐδένα ἐφώτισε οἰκοδεσπότην, οὐδένα νεαρὸν ἄνδρα»*

32 - «*Ἡ κατοικία τῆς Μύας, περὶ ἣν πλανᾶται ὁ Γαῦλάν,
καίπερ ζῶσα καὶ θάλλουσα, δεν εἶναι οὕτω γραφικὴ
ὡς ἡ κατοικία ἡ ἠρημωμένη»*

33 - «*Καὶ αἱ παρειαὶ αἱ ἐμψυχούμεναι ὑπὸ τοῦ πορφυροῦ χρώματος
τῆς αἰδοῦς δεν εἶναι θελκτικώτεροι εἰς τοὺς ἐμούς ὀφθαλμούς
ἢ ἡ παρειὰ ἡ ἡμαυρωμένη ὑπὸ τῆς κόνεως τῶν ἐρειπίων»*

67 - «*Τοποτηρητὰ τοῦ Θεοῦ, εἴθε ὁ Θεὸς ν' ἀνταμείψῃ τὸν ζῆλον,
ὄν εἶδειξας ὑπὲρ τῆς πίστεως, ὑπὲρ τοῦ Ἰσλάμ
καὶ ὑπὲρ τῆς τιμῆς τῆς χώρας»*

68 - «*Ἐνόησας τὴν ὑψίστην εὐδαιμονίαν καὶ εἶδες
ὅτι ταύτην λαμβάνει τις διὰ πόνων καὶ μόχθων».*

Βλ. Καρολίδης Π., *ένθ' αν.*, σσ. 244-245. Η απόδοση του Π. Καρολίδη είναι αρκετά ελεύθερη και φαίνεται πως απέχει πολύ από τη σκέψη του ποιητή. Ο πρώτος στίχος λ.χ. χωλαίνει ιδιαίτερα στο δεύτερο *shatr* - شطر - ημιστίχο «*Εἰς τὴν αἰχμὴν αὐτοῦ εἶναι ἠρτημένη ἢ ἐπιτυχία*» *Εἴτε σοβαρῶς ἐνεργοῦντος εἴτε ἀστεϊζομένου».* Είναι φανερό πως δεν αποδίδει καθόλου την σημασία του στίχου. Η έννοια του στίχου, έτσι όπως την ερμήνευσε ο Καρολίδης και την καταλαβαίνει κανείς από την μετάφρασή του, σημαίνει ότι το ξίφος σε όλες τις περιπτώσεις δεν αστειεύεται, ενώ ο στίχος δεν έχει αυτή τη σημασία. Επίσης ο 31^{ος} στίχος στη μετάφραση του Καρολίδη, σημαίνει ότι ο ήλιος την ημέρα του πολέμου δεν ανέτειλε για κανέναν!

28. Με τις *μαύρες βίβλους* εννοεί ο ποιητής τις βίβλους των αστρολόγων σε αντίθεση με τις *άσπρες πάλες* των Αράβων. Ο ποιητής εδώ πιθανότατα ταυτίζει το άσπρο χρώμα με την ειλικρίνεια και το μαύρο με το ψέμα. Συνεχίζοντας την εικόνα αυτή στο στ. 3, μιλά για τα εφτά αστέρια, καθώς και στο στ. 7 μιλά για την μαύρη συμφορά. Βλ. Mohamed Ali Abu Hamdah, *ένθ' αν.*, σσ. 21-22.

29. Η χρήση των δύο λέξεων στα Αραβικά (=η αμφιβολία και ο δισταγμός) αποδεικνύει ότι υπήρχαν πολλοί Άραβες, οι οποίοι είχαν πεισθεί πράγματι από τα λεγόμενα των αστρολόγων. Βλ. Mohamed Ali Abu Hamdah, *ένθ' αν.*, σ. 18.

30. Η κυριολεκτική μετάφραση είναι: *μεταξύ των δυο στρατευμάτων (=Bayen al khames-ayen)*. Η λέξη *χαμισάν* χρησιμοποιείται εδώ με μεταφορικό τρόπο, καθώς κυριολεκτικά η λέξη σημαίνει 1/5, διότι οι χαλίφηδες συνήθιζαν να παίρνουν το ένα πέμπτο των λαφύρων μετά τη νίκη. Βλ. *Diwan Abi Tammam bi-sharh al-Khatib al-Tibrizi*, έκδ. Muhammad Abduh Azzam, τόμ. I, Dakhaer Al Arab 5, Dar al-Maaref, Κάιρο 1951, σ. 47. Πρβλ. *Risalat al-Khamis* (la lettre

à l'armée) στο Arazi A. et El'ad A., «L'Épître à l'Armée». Al Ma'mūn et la second Da'wa (1re partie)» *Studia Islamica* LXVI (1987), σ. 28.

31. Με τα επτά αστέρια εννοεί τους επτά πλανήτες, αρχίζοντας από τον πιο μακρινό, τον Κρόνο και καταλήγοντας στον πιο κοντινό, τη Σελήνη. Το Κοράνιον επιβεβαιώνει την ύπαρξη των πλανητών:

{ } (1)

Κεφάλαιον ΠΕ' Τα Ζώδια: «(1) Ὀμνύω εἰς τὸν οὐρανὸν τὸν πεποικιλμένον διὰ τῶν Ζωδιακῶν σημείων». Βλ. *Το Ἐνδοξο Κοράνιον*, μετάφραση Κ. Ι. Πεντάκης, ἐν Αλεξανδρείᾳ 1885, σ. 631. Επίσης ἦταν γνωστό τότε στους Ἀραβες ὅτι τὸ ἔτος ἔχει 12 μῆνες:

{ } (36)

Κεφάλαιον Θ' Η Μετάνοια: «(36) ὁ ἀριθμὸς τῶν μηνῶν εἶναι δώδεκα, ὡς διέταξεν ὁ Θεὸς καὶ ὡς ἀναφέρουσιν αἱ αἰώνιοι δέλτοι τοῦ Κυρίου ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐδημιούργησε τοὺς οὐρανοὺς καὶ τὴν γῆν. Τέσσαρες ἐξ αὐτῶν εἶναι ἱεροί, εἶναι οἱ τῆς πίστεως. Ἐν τῷ διαστήματι δ' αὐτῶν μὴ ἀδικῆτε ἑαυτοὺς, ἀλλὰ καταπολεμεῖτε τοὺς πολυθεϊστάς ἅπαντας καθὼς καταπολεμοῦσι καὶ αὐτοὶ ὑμᾶς καθ' ὄλον τὸν χρόνον, καὶ γινῶτε ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι μετὰ τῶν φοβουμένων αὐτόν». Βλ. *Το Ἐνδοξο Κοράνιον*, ἐνθ' αν., σ. 181.

32. - *nab'*, εἶναι ἓνα εἶδος δένδρων τὸ ὁποῖο φύεται στις κορυφές των βουνῶν καὶ εἶναι γνωστό γιὰ τὴν σκληρότητα του· καὶ ἀπὸ αὐτὸ κατασκευάζαν τόξα. Ὅταν παρομοιάζεται κάποιος με τὸ δένδρο ἐτούτο, κατὰ τὴν ἀραβικὴ παράδοση, σημαίνει ὅτι εἶναι πολὺ σκληροτράχηλος καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ λυγίσει. Βλ. *Diwan Abi Tammam*, ἐνθ' αν., σ. 48. Σὲ τελευταία ἀνάλυση σημαίνει «δυνατός». Βλ. Badawi M.M., ἐνθ' αν., σ. 49.

33. - *gharab*, ἓνα εἶδος φυτοῦ που φύεται στις ὄχθες των ποταμῶν καὶ μοιάζει με ζιζάνιο. Ὁ ποιητὴς θέλει νὰ πεῖ ὅτι «αὐτὲς οἱ κουβέντες τους οὔτε δυνατές εἶναι οὔτε ἀδύνατες», δηλ. δὲν ἔχουν καμία σημασία. Βλ. *Diwan Abi Tammam*, ἐνθ' αν., σ. 48.

34. - *Sáfar*, εἶναι ἀραβικὸς μῆνας.

35. - *Rágab*, εἶναι ἀραβικὸς μῆνας. Οἱ ἀραβικοὶ μῆνες με τὴ σειρά εἶναι: Μουχάρραμ, Σάφαρ, Ραμπή Ἀλ-άουαλ, Ραμπή Ἀλ-άχαρ, Γκαμάντα Ἀλ-άχαρ, Ράγκαμπ, Σάαμπάν, Ραμαζάνι, Σαουουάλ, Δοῦ Ἀλ-κέεντα καὶ Δοῦ Ἀλ-χέγκα.

36. Κατὰ κυριολεξία *σαν φανεί ὁ δυτικὸς πλανήτης με τὴν ουρά*. Ὁ Αμπού Ταμμάμ ἐνδεχομένως νὰ ἐννοεῖ τὸν κομήτη Χάλυ (Haley), ὁ ὁποῖος ἐμφανίστηκε τὸ (223 εγ.= 837μ.Χ) πρὶν τὴν ἄλωση τοῦ Αμορίου καὶ τὸν ὁποῖο ἀνέφερε καὶ ὁ Ἴμπν Ἀλ-Αθήρ:

«...وفي هذه السنة ظهر على يسار القبلة كوكب فيقى يرى نحواً من اربعين ليلة، وله شبه الذئب وكان أول ما طلع نحو المغرب ثم رثى بعد ذلك نحو المشرق وكان طويل جداً، فهال الناس ذلك وعظم عليهم.»

«...Ἐν τῷ ἔτει αὐτῷ ἐνεφάνη ἀριστερώς τῆς Κέμπλα [Μέκκας] εἰς πλανήτης, ὅστις ἐβλέπετο σχεδὸν δια τεσσαράκοντα νύκτας ἔχων ουρὰν σχεδὸν, πρὸς τὴν Δύσιν, ὅταν πρωτοεμφάνη. Ὑστερον δὲ οὗτος ἔγειρε πρὸς τὴν Ανατολήν. Ἦτο γὰρ ἐπὶ τὸ πλεῖστον μακρὺς, ὅπερ ἐφόβιζε τοὺς ἀνθρώπους, οὐστὶνας δέος διεκυρίευσεν». Βλ. Ἴμπν Ἀλ-Αθήρ, *Ἀλ-Κάμιλ φι Ἀλ-Ταρίχ (Τὸ πλήρες στὴν ἱστορία)*, ἐκδ. Βηρυτὸς 1965, τόμ. 5, σ. 240. Τὸ μοτίβο τῆς ἐμφάνισης ουρανίων σωμάτων πρὶν ἢ κατὰ τὴ διάρκεια σημαντικῶν συμβάντων ἦταν γνωστὸ στο Βυζάντιο. Τὸ συναντάμε στο ποίημα τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Διακόνου «Ἡ ἄλωσις τῆς Κρήτης»: «*δαινὸς χαρακτήρ καὶ ταχύστροφος κλόνος*». Βλ. Παναγιωτάκη Ν.Μ., *Θεοδόσιος ὁ Διάκονος καὶ τὸ ποίημα αὐτοῦ «Ἄλωσις τῆς Κρήτης»*, Διατριβὴ ἐπὶ διδακτορία, στὴν σειρά: Κρητικὴ Ἱστορικὴ Βιβλιοθήκη ἀριθ. 2, ἐκδ. Ἐταιρεία Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν, Ἡράκλειο 1960, σ. 101. Ὁ

συγγραφέας υποστηρίζει ότι ο Θεοδόσιος επηρεάστηκε από τον χρονογράφο Ιωάννη Μαλάλα: «*έφάνη άσπτηρ μέγας και φοβερός κατά τὸ δυσικόν μέρος, <κομήτης> πέμπων ἐπί τὰ ἄνω ἀκτῖνα λευκῆν, ὃ δὲ χαρακτήρ αὐτοῦ ἄστραπᾶς ἀπέπεμπεν*». Βλ. Ioannis Malalae, *Chronographia*, ἐκδ. Ioannis Thurn, σ. 382.

37. Εννοεῖ τα ζώδια, που αρχίζουν με τον Αιγόκερω και τελειώνουν με τον Ιχθύ. Οι αστρολόγοι διαίρεσαν τα ζώδια σε τρία τμήματα: 1^{ov}, τέσσερα ασταθή: Αιγόκερος, Καρκίνος, Ζυγός, Κριός

. 2^{ov}, τέσσερα σταθερά: Ταύρος, Λέων, Σκορπιός,

Υδροχόο . 3^{ov}, τέσσερα με δύο σώματα: Δίδυμοι, Παρθένος,

Τοξότης, Ιχθύες . Ο ποιητής θέλει να πει ότι, αν η μαντεία τους έπεφτε σε σταθερό ζώδιο, τότε είναι ευοίωνα σημάδι, αν όμως πέσει σε ανάποδο ή ασταθές ζώδιο τότε είναι δυσοίωνα. Βλ. *Diwan Abi Tammam*, ἐνθ' αν., σ. 47.

Εἶναι γνωστό πως οι Άραβες έδειξαν μεγάλο ενδιαφέρον για την αστρολογία ως επιστήμη και δεν αρκέστηκαν να εἶναι αποδέκτες, μέσω της αντιγραφής ή της μετάφρασης, αλλά προσέφεραν τη δικιά τους συμβολή σ' αυτή την επιστήμη, εφευρίσκοντας καταπληκτικές πτυχές που έμειναν αναλλοίωτες μέχρι που έφτασαν στην σύγχρονη επιστήμη, όπως οι ονομασίες των ουρανίων σωμάτων λ.χ: "Altair" - "الطائر", "Arnab" - "الأرناب", "Denab" - "الذنب", "Hakrabi" - "العقرب", "Tauri" - "الثور" και "Azimuth" - "السموت". Βλ. Maged, Abd Al Monem, *Ταρίχ Αλ-Χαντάρα Αλ-Ισλαμίγια φι Αλ-Οουσούρ Αλ- Ψοστά (Η Ιστορία του Ισλαμικού Πολιτισμού στους Μέσους Χρόνους)*, Μακτάμπετ Αλ-Αγγλο Αλ-Μισρέγια, Κάιρο 1986⁵, σσ. 234-235. Λεόντιος Μαχαιράς, *Χρονικόν*, ἐκδ. Dawkins R. M. Oxford 1932, τομ. Ι, σ. 644: «*οἱ Σαρακηνοὶ πολλὰ τὰ τρέχουν, καὶ μέ τὴν τέχνην τῆς ἀστρολογίας ἤμποροῦσι νὰ μᾶς χαλάσουν ἀπὸ τὸν κόσμον*». Βλ. επίσης, Dresdensi, *Globus Coelestis Arabicus*, Lipsiae, 1865.

38. Ο ποιητής με τα ρήματα έβαλαν και κρίνουν, εφιστά την προσοχή μας στο θέμα των αστρολόγων.

39. Ο ποιητής είχε υπόψη του ένα μοτίβο από το Κοράνιο, το οποίο αναφέρει την ικανότητα των πνευμάτων να προβλέπουν το μέλλον, όπως ισχυρίζονταν τότε οι άνθρωποι:

{ } (14)

Κεφάλαιον ΛΔ' ΣΑΒΑ: «(13) *ἀποφασίσαντες τὸν θάνατον αὐτοῦ, ἀνηγγείλαμεν τοῖς πᾶσι τοῦτον δι' ἔρπετοῦ τινος καταφαγόντος τὴν βακτηρίαν τὴν στηρίζουσαν τὸ πτώμα αὐτοῦ, καὶ ὅταν τοῦτο κατέπεσε, τὰ πνεύματα ἐνόησαν, ὅτι ἐὰν ἤθελον εἰσδύσει εἰς τὰ ἀπόρρητα, δὲν θὰ ἔμενον ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον εἰς τὴν ἀπάτην*». Βλ. *Το Ἐνδοξο Κοράνιον*, ἐνθ' αν., σ. 415. Οι σχολιαστές διηγούνται ότι ο Σολομών παρακάλεσε τον Θεό να αποκρύψει τον θάνατό του από τα πνεύματα, ώσπου να αποπερατώσουν τα οικοδομήματα που τους διέταξε να κατασκευάσουν. Πέθανε λοιπόν ο Σολομών τη στιγμή που προσευχόταν γονατιστός. Το κορμί του όμως στηριζόταν στο μασταούνι που κρατούσε και τα πνεύματα, που δεν αντιλήφθηκαν τον θάνατό του, συνέχισαν και ολοκλήρωσαν το έργο που τους είχε αναθέσει. Βλ. αὐτόθι, σ. 418.

40. Ο ποιητής εννοεῖ πρώτον: με τα εἶδωλα, τους εἰδωλολάτρες κατοίκους της Μέκκας πριν την κατάκτηση του Ισλάμ, δεύτερον: με τους σταυρούς, τους χριστιανούς Βυζαντινούς. Ο ποιητής ήθελε να δώσει μεγαλύτερες διαστάσεις στην μάχη προδιαθέτοντας έτσι τον ακροατή, ώστε να φθάσει στην αποκορύφωση αυτής της ποιητικής εικόνας που θα αποδοθεί στον στ. 70. Βλ. Mohamed Ali Abu Hamdah, ἐνθ' αν., σ. 30. Ο μεγάλος ποιητής της Ανδalousίας, ο Ίμπν Αλ- Γκαυάμπ, μετά την ήττα των χριστιανών το 1319 στην μάχη της *Μπέγκα*, έγραψε ένα ποίημα αφιερωμένο στους Άραβες νικητές, χρησιμοποιώντας το ίδιο υποτιμητικό μοτίβο της θρησκείας, όπως έκανε ο δικός μας ποιητής στο ποίημά του:

* »

«

* »

«Ανάθεμα στον χριστιανών τα σμήνη,
 λήτρεψαν τον Χριστό και τριαδοποίησαν
 τον λατρεμένο τους

και χύμηξαν στα ψέματα και τις ανοησίες».

Βλ. Rubiera Mata M.J., *Ibn al-Yaghub, el otro poeta de la Alhambra*, Granada 1982, σ. 108.

41. Κυριολεκτικώς σημαίνει: *κατάκτηση των κατακτήσεων*. Εδώ ο Αμπού Ταμμάμ παρομοιάζει την κατάκτηση του Αμορίου με την εκπόρθηση της Μέκκας από τους νεοφώτιστους μουσουλμάνους. Βλ. Αλ-Θααλεμπύ, Αμπού Μανσούρ Άμπντ Αλ-Μάλεκ Ίμπν Ισμαήλ, *Θεμάρι Αλ-Κουλούμπ φι Αλ-Μουντάφ ωά Αλ-Μανσούμπ (Οι Καρποί των Καρδιών)*, έκδ. Ναχντέτ Μίσιρ, Κάιρο 1965, σ. 580:

«...فتح مكة يسمى : فتح الفتوح و يشبه به كل فتح جليل القدر كما قال أبو تمام في فتح عمورية»
 «...η κατάκτηση της Μέκκας αποκαλείται: η κατάκτηση των κατακτήσεων και παρομοιάζεται μ' εκείνη κάθε μεγαλοπρεπούς κατάκτησης, όπως ανέφερε ο Αμπού Ταμμάμ στην κατάκτηση του Αμορίου».

42. Επιμένει ο ποιητής να δίνει έμφαση στην αξία αυτής της μάχης συνδέοντάς την με την μάχη του Μπάντρ (βλ. στ. 70) λέγοντας ότι οι πύλες του ουρανού άνοιξαν την ημέρα της μάχης του Αμορίου, επηρεασμένος από το μοτίβο που μιλά για τη βοήθεια στους νεοφώτιστους μουσουλμάνους από τους αγγέλους από τους ουρανούς στη μάχη του Μπάντρ:

(8)

(9)

{ } (10)

Κεφάλαιον Η' Τα Λάφυρα: «(8) *ίνα ούτω καθιερώση τήν αλήθειαν και έκμηδενίση τὸ ψεύδος, καίτοι κατελήφθησαν ὑπό πείσματος οἱ ἔνοχοι (9) ὅτε ἐπικαλέσθητε τήν ἀργωγὴν τοῦ Κυρίου ὑμῶν, εἰσηκούσθητε. Θὰ βοηθήσω ὑμῖν, εἶπε, μετὰ δεκακισχιλίων ἀγγέλων (10) ὑπεσχέθη ὑμῖν τούτο ὁ Θεός, ἵνα εὐφράνη τὰς καρδίας καὶ στερεώση τήν πίστιν ὑμῶν. Πᾶσα δὲ βοήθεια παρὰ τοῦ Θεοῦ πηγάζει, καθότι εἶναι ἰσχυρὸς καὶ σοφός*». Βλ. Το *Ἐνδοξο Κοράνιον*, ἐνθ'αν., σσ. 167-168.

43. Για άλλη μια φορά επεξεργάζεται μια εικόνα δανεισμένη από το Κοράνιον. Ο ποιητής ανέφερε τις λέξεις «ουρανός» και «γη», δημιουργώντας έτσι μια εικόνα, όπου ο ουρανός και η γη αντιδρούσαν ανάλογα με τη θέληση του Θεού, δηλαδή όταν ήταν χαρούμενος ή θυμωμένος:

{ } (29)

Κεφάλαιον ΜΔ' ο Καπνός: «(28) *οὔτε οἱ οὐρανοί, οὔτε ἡ γῆ ἐθρήνησαν ὑπὲρ αὐτῶν: ἡ δὲ τιμωρία των δέν ἤλαττώθη*». Βλ. αυτόθι, σ. 489.

44. *Αμωρία*, γραφόταν με δύο τρόπους στις αραβικές πηγές, ο 1^{ος} όπως το ανέφερε ο Αμπού Ταμμάμ, με διπλασιασμό του γράμματος (ρ),(μ) και του (ς),(ει). Ο 2^{ος} αναφέρει *Αμορέα* απλά και χωρίς διπλασιασμό στο γράμμα (ρ),(μ) και στο γράμμα (ς), (ει). Ο ποιητής Μωχάμεντ Ίμπν Άμπντ Αλ-Μάλεκ Αλ-Ζαϊιάτ ανέφερε το Αμόριον μετά την άλωσή του, χωρίς διπλασιασμό:

«و لما فتح المعتصم عمورية قال محمد بن عبد الملك الزيات:

*

«

*

«Και όταν κυρίευσε ο Αλ-Μοετάσιμ την Αμορέα,
 είπε με την αφορμή αυτή ο Μωχάμεντ Ίμπν Άμπντ Αλ-Μάλεκ Αλ-Ζαϊιάτ:

«Ὁρθωσε ο λαός του μινάρé της πίστewος
και αποστόμωσε την καμπάνα της Αμορέας
και τη θρησκεία στερέωσε γερά
και έφεξε το φως της πίστης ιλαρά».

Βλ. Ἰμπν Αλ-Γκαουζί, *Αλ-Μουντάζιμ φι Ταρίχ Αλ-Ομαμ ωα Αλ-Μουλούκ (Το Σύστημα στην Ιστορία των Βασιλείων και των Εθνών)*, έκδ. Μωχάμεντ Αμπντ Αλ-Κάντερ Άττα και Μουστάφα Άμπντ Αλ-Κάντερ Άττα. Ντάρ Αλ-Κότομπ Αλ-Ελμέγια, Βηρυτός 1992, τόμ. 10, σ. 237. Ὅσον αφορά στην ονομασία «Αμόριο» οι αραβολόγοι ισχυρίζονται ότι είναι ξένης προέλευσης. Βλ. *Diwan Abi Tammam*, ένθ' αν., σ. 51. Ο Π. Καρολίδης υποστηρίζει ότι το όνομα αυτό προέρχεται από την παθητική μετοχή της αραβικής λέξεως «μαμοίρ» = ευδαίμων, ευδαιμονούσα, ευημερούσα, *μαμουρίετ* = ευδαιμονία. Βλ. Π. Καρολίδου, ένθ' αν., σ. 238.

45. Η μετάφραση του ποιήματος του Α.Ι. Arberry πρέπει να αντιμετωπιστεί εν γένει με επιφυλάξεις. Βλ. Latham J.D., «Towards a better understanding of AL-MUTANABBI'S poem on the battle of Al-HADATH» *JAL X* (1969), σ. 1: «...the translation of Arberry is too often regrettably inaccurate or infectious». Ο Arberry έδωσε τη δικιά του άποψη για το συγκεκριμένο στίχο:

«O day of the battle of 'Ammuriya, (our) hopes have returned from
You overflowing with honey - sweet milk». Βλ. Arberry A.J., ένθ' αν., σ. 52.

Η Ε. Κονδύλη-Μπασούκου (ένθ' αν., σ. 188) έδωσε μια ελεύθερη προσέγγιση:
«Ω μέρα της μάχης του Αμορίου! Πραγματοποίησες τις επιθυμίες μας
γλυκά σαν γάλα – μέλι».

46. Η Ε. Κονδύλη αντικατέστησε την λέξη «πολυθεϊστές» με την λέξη «συνεταιριστές»:
«Βάσταξες τη δόξα των γιων του Ισλάμ στο απόγειό της
και πέταξες στο βάραθρο τους συνεταιριστές και το
φρούριο της ανομίας». Βλ. Ε. Κονδύλη, ένθ' αν., σ. 188. Είναι άξιον αναφοράς ότι ο

Άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός στο σύγγραμά του «*Περί αίρέσεων*» μας δίνει πληροφορίες πως οι Χριστιανοί αφ' ενός απεκαλούντο από τους τότε Μουσουλμάνους *Εταιριασταί* λόγω της Αγίας Τριάδος και πως αφ' ετέρου οι μουσουλμάνοι απεκαλούντο από τους τότε χριστιανούς *Κόπται*, διότι χώριζαν τον Λόγο και το Πνεύμα του Θεού από τον ίδιο τον Χριστό. Βλ. Kotter B., *Die Schriften des Johannes von Damascos. Liber de haeresibus. Opera Polemica*. Berlin 1981, τομ. IV, σσ. 63-64: «*Ούκοῦν φεύγοντες έταιριάζειν τόν θεόν αὐτόν ... ὤπτε μὲν ἡμᾶς ψευδηγοροῦντες έταιριασταί καλεῖτε· ἡμεῖς δὲ κόπτας ὑμᾶς προσαγορεύομεν τοῦ θεοῦ*».

Ο Arberry απέδωσε με γλαφυρότητα τον στίχο:

«You have left the fortunes of the son of Islam in the ascendant,
and the polytheists and the abode of polytheism in decline». Βλ. Arberry, ένθ' αν., σ.

52. Ο Θεοδόσιος ο Διάκονος για να εξυμνήσει την νίκη του 961 τοποθέτησε τους ηττημένους Αραβες στο πιο χαμηλό σημείο του Άδης:

στίχοι: 204- *ὡς ἂν μάθωσιν ἐξ ἀναισθήτων τόπων*

205- *τήν πίστιν αὐτῶν ἀξίαν ὑβρισμάτων*». Βλ. Παναγιωτάκη Μ.Ν., ένθ' αν., σ. 102.

47. Η παρομοίωση μίας πόλης με γυναίκα δεν ήταν μία εικόνα προσιδιάζουσα στην αραβική παράδοση, ειδικότερα στην ποίηση του Αμπού Ταμμάμ. Σε άλλες παραδόσεις, όπως στον Χριστιανισμό, η εικόνα αυτή ήταν οικεία, λ.χ. στην *Καινή Διαθήκη*, και την συναντάμε στην *Αποκάλυψη 17*: «*καί είδον γυναίκα καθήμενην ἐπί θηρίον κοκκίνιον...⁵ καί ἐπί τὸ μέτωπον αὐτῆς [ἧτου] γεγραμμένον· μυστήριον, Βαβυλῶν ἡ μεγάλη...*». Βλ. Badawi M. M., ένθ' αν., σ. 52.

Είναι γνωστό πως το πλήρες όνομα του Αμπού Ταμμάμ († 845) είναι Αμπού Ταμμάμ Χαμίμπ μπεν Άους ή Θάδους, δηλαδή γιος του Θαδδαίου ή Θεοδοσίου, πράγμα που σημαίνει ότι καταγόταν από μία χριστιανική οικογένεια. Βλ. Ελένη Κονδύλη-Μπασούκου, ένθ' αν., σ.

186. Αυτό καθαυτό μπορεί να εξηγήσει σε μεγάλο βαθμό την καινοδιαθηκική επιρροή της εμπνευσμένης ποιητικής εικόνας στον ποιητή. Αναφοράς άξιον είναι ότι το όνομα Habib –
 - αναφέρεται στο *Μηνολόγιον* του Βασιλείου ΙΙ ως «Αβίβος» και κατατάσσεται στην χορεία των Αράβων αγίων μαζί με τον Γουριά, Σαμωνά, Συμεών τον στυλίτη και τον Αρέθα. Βλ. Christides V., «Pre-Islamic Arabs in Byzantine Illuminations» *Le Muséeon* LXXXIII (1970), σσ. 168-169. Πρβλ. Μιχαηλίδου Ε., «Ο Χριστιανισμός εις την Αραβικήν Γραμματολογίαν (από του ζ΄ μέχρι τέλους του ιε΄ αί.)» *Ινστιτούτου Ανατολικών Σπουδών του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας* 11 (1962), σσ. 234-248; Σουλογιάννης Ε., «Σαρακηνοί και Χριστιανισμός» *Παρνασσός* 15/2 (1973), σσ. 293-298. Σημειωτέον επίσης ότι το μοτίβο της παρομοίωσης των πόλεων ως γυναίκας άηθης και καρποφόρησε στις ποιητικές εικόνες των Αράβων ή των Μαυριτανών στην Ανδαλουσία. Δυστυχώς όμως, αυτές οι ποιητικές εικόνες δεν διασώθηκαν στη γλώσσα στην οποία πρωτογράφηκαν, δηλαδή την αραβική. Διασώθηκαν όμως, στην ισπανική σε μορφή λαϊκών ασμάτων που είναι πολύ γνωστά και φημισμένα στην ισπανική κουλτούρα. Εδώ επελέγη μία σαγηνευτική ασματική εικόνα, όπου ο βασιλιάς Δον Χουάν ερωτοτροπεί με την πόλη Γρανάδα:

Allí habló el rey Don Juan,
 bien oirésis lo que decla:
 “Si tú quisieras, Granada,
 contigo me casería;
 dárete en arras y dote
 a Córdoba y a Savilla”.
 “Casada soy, rey Don Juan,
 El moro que a mí me tiene
 muy grande bien me quería”.
 Échenme acá mis lombardas
 doña Sancha y doña Elvira:
 Tiraremos a lo alto,
 Lo bajo ello se daría
 El combate era tan fuerte
 que grande temor ponía.

Εκεί μίλησε ο βασιλιάς Δον Χουάν
 καλά να ακούσετε αυτό που έλεγε:
 Αν εσύ ήθελες, Γρανάδα
 Θα σε παντρευόμουν
 Και θα σου δώσω για προίκα
 Την Κόρδοβα και τη Σεβίλλη.
 -Είμαι παντρεμένη, βασιλιά Δον Χουάν
 παντρεμένη και όχι χήρα
 Ο Άραβας (Μαυριτανός) που με έχει
 πάρα πολύ με αγαπούσε
 Μιλούσε εκεί ο βασιλιάς Δον Χουάν
 αυτές τις λέξεις έλεγε:
 -Ρίξτε εδώ τα κανόνια μου,
 Δόνια Σάντσα και Δόνια Ελβίρα,
 θα ρίξουμε ψηλά !
 Η μάχη ήταν τόσο δυνατή
 που προκαλούσε μεγάλο φόβο.

Βλ. Margrit F., *Lirica Española de Tipo Popular*, Càtedra, Madrid χ.χ., σσ. 132-133.

48. – *ωά μπαρζάτ Αλ-ωαγκχί* = εκείνη η γυναίκα που δεν φοβάται τους άνδρες. Βλ. *Diwan Abi Tammam*, ένθ' αν., σ. 52. Βάσει της ερμηνείας αυτής προτιμήσαμε να το μεταφράσουμε ως αδάμαστη γυναίκα. Η Ε. Κονδύλη, ένθ' αν., σ. 189:

«[ω Αμόρι] Γυναίκα σεμνή. Που νίκησε το Χοσρόη και αρνήθηκε τον Αμπού Κάριμπ».

Γυναίκα σεμνή, δεν αποδίδει την σωστή έννοια σύμφωνα με την ερμηνεία του εκδότη της ποιητικής συλλογής του Αμπού Ταμμάμ. Η μετάφραση του Arberrg χωλαίνει στο πρώτο ημιστίχιο:

“*Comely of Face withal, so fit of physique that she reduced Chosroes to impotence, and utterly repelled Abu Karib*”. Βλ. Arberrg, ένθ' αν., σ. 52.

49. Ο Abu Karib - Αμπού Κάριμπ πέθανε το 420 μ.Χ. και λέγεται πως είχε εισβάλει στην Περσία και ασπάστηκε μετά τον Ιουδαϊσμό. Βλ. Hitti P., *History of the Arabs*, Ν.Υ., 1977, σ. 60.

50. Παρατηρούμε πως ο ποιητής παρομοιάζει το Αμόριο μια φορά σαν μάνα, μία άλλη σαν γυναίκα και τελικά σαν παρθένα, για να τονίσει ότι δεν κατακτήθηκε μόνο η πόλη αλλά και οι Βυζαντινές γυναίκες.

51. Ο ποιητής εννοεί ότι η πόλη δεν είχε καταληφθεί πριν από την άλωση αυτή και ήταν σχεδόν απρόσιτη. Το Αμόριο σύμφωνα με τις βυζαντινές πηγές εθεωρείτο κάστρο απόρητο: «*έπαλαι το ύτο άκουτίζομαι ως άπαράδοτον ύπάρχει τὸ Αμόριον*». Βλ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως Α., *Ανάλεκτα Ιεροσολυμικής Σταχυολογίας, Βίος και Θαύματα του οσίου ημών Ευστρατίου ηγουμένου της μονής των Αυγάρου*, τόμ. 4, εν Πετρούπολει 1897, σ. 382.

52. Εννοεί τον Μεγαλέξανδρο.

53. Ο ποιητής είναι εμπνευσμένος από το κορανικό εδάφιο:

{ } (66)

Κεφάλαιο ΙΣΤ' Η Μέλισσα:

«(68) *Θέλετε εύρει παρά τοῖς ζώοις σημεῖα κατάλληλα πρὸς διδασκαλίαν ύμῶν. Πίνετε ὄ,τι εἰς τὰ σπλάγχνα τούτων ένυπάρχει μεταξύ τροφῆς και αίματος, τουτέστι τὸ ἄδολον γάλα, τροφήν γλυκεῖαν διὰ τούς έξ αὐτῆς τρεφόμενους*». Βλ. *Το Ένδοξο Κοράνιον*, ένθ' αν., σ. 257.

54. Ο ποιητής θέλει να πει ότι με την πάροδο του χρόνου η πόλη αύξανε ολοένα σε ομορφιά και ωρίμασε μέχρι που έγινε σαν το βούτυρο και τότε ήλθε ο Αλ-Μοετάσιμ να το απολαύσει. Βλ. *Diwan Abi Tammam*, ένθ' αν., σ. 54. Η δικιά μας απόδοση σε σύγκριση με τις δύο άλλες μεταφράσεις είναι πιο ακριβής σημασιολογικά και εννοιολογικά. Η απόδοση της Ε. Κονδύλη φαίνεται να απέχει αρκετά από το νόημα:

«*Σαν ο Θεός να είχε γι' αυτήν σημειώσει τα χρόνια
Με το πάθος άπληστης γυναίκας, έγινε το σύμβολο του χρόνου*».

Βλ. Ε. Κονδύλη, ένθ' αν., σ. 189. Η απόδοση του Arberrg (ένθ' αν., σ. 54) είναι πιο κοντά στο νόημα:

«*Till, when God had churned the years for her as a miserly woman
churns milk, she was the cream of (all) generations*».

55. Η ίδια εικόνα διασώζεται σε ένα άσμα που αφορά στην άλωση της Γρανάδας το 1492, η οποία έπεσε στα χέρια των Καθολικών. Δυστυχώς δεν κατέστη προσιτό να εντοπιστεί το πρωτότυπο και βρέθηκε μόνον η μετάφρασή του στα αγγλικά:

«*The flower of all Granada's youth, the loveliest of them all;
Her dark, dark eyes are closed, his rosy lip is pale,
The crust of blood lies back and dim upon her burnished mail,
And ever more the hoarse tambour breaks in upon their wailing*».

Βλ. Charles F.H., *The Sacred Books and Early Literature of the East*, τόμ. VI: Medieval Arabia, Ν.Υ: Parke, Austin, & Lipscomb, 1917, σ. 255.

56. Η Άγκυρα κατελήφθη στις 25 Σααμπάν το 223 εγ.= ; Ιουλίου το 838 μ.Χ. μετά από αψιμαχίες μεταξύ του Αλ-Αφσίν και του Θεοφίλου. Η άλωση του Αμορίου πραγματοποιήθηκε

στις 24 Ραμαζανίου το 223 εγ. Αφού κατάφερε ο Αλ-Αφρίν να νικήσει τον Θεόφιλο, ο ποιητής Αλ-Χουσεϊν Ίμπν Αλ-Νταχχάκ Αλ-Μπαχέλου του αφιέρωσε κάποιους στίχους:

«...و كانت الواقعة التي وقعت بين الأفشين وملك الروم - فيما ذكر- يوم الخميس لخمس بقين من شعبان وكانت إناخة المعتصم على عمورية يوم الجمعة لست خلون من شهر رمضان و يوما و قال الحسين بن الضحاك الباهلي يمدح الأفشين و يذكر و قعته التي كانت بينه و بين ملك الروم:

*

*

*

*

*

*

«

«Κάθε δόξα πρέπει να 'χει ρίζα

στον Μπάνι Κάος τους βασιλιάδες των Περσών

Ο Αλ-Αφρίν είναι το ξίφος που ακόνισε

η μοίρα του Αλλάχ με τα χέρια του Αλ-Μοετάσιμ

και οι μαχαιριές οι αφενδείς που στον

Θεόφιλο κατάφεραν

σκόρπισαν το πλήθος, το ηττημένο

και σκότωσε τους πιο πολλούς,

μα και 'κείνοι που ξέφυγαν ανάκατα γινήκαν».

Βλ. Αλ-Τάμπρι, *ένη' αν.*, τόμ. 9, σ. 67; Vasiliev A.A., *ένη' αν.*, σ. 310. Ο ίδιος ποιητής, όταν έπεσε το Αμόριον στα χέρια των Αράβων, εξέφρασε την χαρά του λέγοντας:

«...و كان المعتصم أخرج أنقرة و فتح عمورية قال حسين بن الضحاك:

«

*

«Όταν ο Αλ-Μοετάσιμ κατέστρεψε την Άγκυρα και εκπόρθησε το Αμόριο ο Χουσεϊν Ίμπν Αλ-Νταχχάκ είπε:

Δέν έμεινε απ' την Άγκυρα μίτη τρίχα (σήμαδι)

καί κατέκλυσε την μεγάλη Αμορέα».

Βλ. Ίμπν Χαρντάδα, *Αλ-Μασάλεκ ωά Αλ-Μαμάλεκ (Οι Ατραποί και τα Βασίλεια)*, Leiden 1889, σ. 55. Στο πολύτομο έργο του Αλ-Ζουμπαϊντί, το οποίο θεωρείται η μεγαλύτερη εγκυκλοπαίδεια που ασχολείται με την αραβική γλώσσα και τα αραβικά ονόματα, υπάρχει αναφορά στην Άγκυρα, όπου μας πληροφορεί ότι είναι ξένης προέλευσης —« » .

«...و أنقرة: أجمي، وإستعمله امرؤ القيس على عجمته ... ومات بها حين إجتاز بها من الروم مسموما»

«...το όνομα "Άγκυρα" είναι ξένης προέλευσης και το χρησιμοποίησε [ο ποιητής] Ίμπν Αλ-Καϊς όπως είναι χωρίς καμία προσπάθεια εξαραβισμού του. Σ' αυτήν πέθανε, ενώ περνούσε από εκείνη, αφού δηλητηριάστηκε από τους Ρωμαίους».

Βλ. Αλ-Ζουμπαϊντί, *Ταγκ Αλ-Άρους μεν Γκαουάχερ Αλ-Καμούς (Ο Στέφανος της Νύφης από τα Διαμάντια του Λεζικού)*, έκδ. 'Αμπντ Αλ-Σαττάρ Άχμεντ Φαράγκ και άλλοι. Κουβέιτ χ.χ., τόμ. 8, σ. 442.

Ο Αλ-Χαμύρι – στο έργο του επιβεβαιώνει τη σχέση του Ίμπν Αλ-Καϊς με την Άγκυρα καθώς λέει ότι:

«...قال المأمون: مررت بأنقرة فرأيت صورة إمريء القيس فإذا هو رجل مكاثم الوجه، يريد مستدير الوجه وكانت الروم إتخذت صورة إمريء القيس بأنقرة كما يفعلون بمن يعظمنه»

«...είπε ο Αλ-Μα'μούν: πέρασα από την Άγκυρα και είδα την εικόνα τον Ιμρού Αλ-Κάις, ήταν άνδρας με στρογγυλό πρόσωπο και οι Ρωμιοί μεταχειρίζονταν την εικόνα του Ιμρού Αλ-Κάις στην Άγκυρα, όπως έκαναν με αυτούς που σέβονται».

Βλ. Αλ-Χαμύρι, *Αλ-Ράουντ Αλ-Με'τάρ φι Χαϊρ Αλ-Ακτάρ (Το Μυρωμένο Λιβάδι)*, έκδ. Αφάφ Μωχάμεντ Ωάσεφ Αλ-Χάφεζ, Εμιράτα 1937, σ. 53.

Προτού πεθάνει ο Ιμρού Αλ-Κάις έγραψε με σπαραγμό και λύπη το εξής επίγραμμα:

->

-

-

«

-

«Μά το ωραιόπλεκτο ποίημα
και μαχαιριά απρόσμενη
και λόγος торνευμένος
ας μείνουν αόριο στην Άγκυρα».

Βλ. *Diwan Abi Tammam*, ένθ' αν., σ. 56. Ο Αλ-Χαμύρι αναφέρει τον τελευταίο στίχο αλλιώς:

«

->

«Είχα προδοθεί στην Άγκυρα» Βλ. Αλ-Χαμύρι, ένθ' αν., σ. 53.

Ο Ιμρού Αλ-Κάις αποφάσισε να πάει στην Κωνσταντινούπολη για να ζητήσει από τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό να τον εφοδιάσει με όπλα και χρήματα, ώστε να μπορέσει να εκδικηθεί για τον σκοτωμένο πατέρα του. Ο αυτοκράτορας τον καλοδέχθηκε, όμως δεν μπόρεσε να εκπληρώσει τις επιθυμίες του. Βλ. Ούμαρ Φαρρούχ, *Ταρίχ Αλ-Γκαχελία (Η Ιστορία της προϊσλαμικής περιόδου)*, Βηρυτός 1964, σ. 94. Ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός μάλλον ευνοούσε τον Ιμρού Αλ-Κάις και εκείνος, απολαμβάνοντας αυτήν την εύνοια, σύναψε σχέση με την κόρη του. Οι εχθροί του Ιμρού Αλ-Κάις συγκεκριμένα από την φυλή Άσαντ έστειλαν κάποιον Ταμμάχ να ειδοποιήσει τον αυτοκράτορα λέγοντάς του ότι ο εν λόγω ποιητής δυσφημίζει στα ποιήματά του την κόρη του, σ' ό,τι αφορά την ηθική της και τούτο εν μέσω όλων των αραβικών φυλών. Ο αυτοκράτορας οργισμένος έστειλε ένα ένδυμα δηλητηριασμένο που μόλις το φόρεσε ο ποιητής έπεσε το δέρμα του. Βλ. Ηλία Χάουι, *Ιμρού Αλ-Κάις*, Βηρυτός 1970, σσ. 21-22. Τέλος, ο Αλ-Καζοούν στο σύγγραμμά του «*Αθάρ Αλ-Μπιλάντ ωά Αχμπάρ Αλ-Ίμπάντ*» συγγείη την Άγκυρα με το Αμόριο:

1-«أنقرة...مدينة مشهورة بأرض الروم ، تقول العجم أنكورية ، غزاها الرشيد وفتحها ، قال بسيل الترجمان: كنت مع الرشيد لما فتحها. رايت على باب الحصن كتابة باليونانية ، فجعلت أنقلها والرشيد ينظر الي ، فإذا هي: بسم الله الرحمن الرحيم ، الملك الحق المبين. يا ابن آدم غافص الفرصة عند إمكانها ، وكل الأمور الي وليها ، ولا يحملنك إفراط السرور على ما تم ، ولا تحملن على نفسك هم يوم لم يأتك ، فإنه إن لم يأت من أجلك يأت الله برزقك فيه ، ولا تكن أسوة للمغرورين في جمع المال»

2-«...وحكى أن في زمن المعتصم تعدوا على رجل من أهل العراق بأرض أنقرة ينادى يا معتصماه! فقالوا: اصبر حتى يأتي المعتصم على الأبلق ينصرك! فوصل هذا القول إلى المعتصم ، فأمر بشرى كل فرس أبلق في مملكته ، وذهب الي الروم ونهب أنقرة ، وكان على باب مدينتها مصراعان من الحديد مفرطا الطول والعرض ، حملهما الي بغداد وهما الآن على باب العامة ، باب من أبواب حرم الخلافة»

1 - «Η Άγκυρα...είναι μία γνωστή πόλη στην χώρα των Ρωμιών και την αποκαλούν Ανκουρέγια, στην οποία εισέβαλε ο Αλ-Ρασίντ και την κατέκτησε. Είπε ο Βασίλης ο δραγουμάνος «ήμουν με τον Αλ-Ρασίντ όταν την κατέκτησε και είδα στην πύλη του κάστρου, γραφή στα ελληνικά. Επιχείρησα να αντιγράψω την επιγραφή, στην οποία αναφέρεται -ενώ με κοίταζε ο Αλ-Ρασίντ- “εν ονόματι του Θεού, του οικτίρμονος, του ελεήμονος, του αληθούς και επιφανούς Βασιλέως. Ω υιέ του Αδάμ, εκμεταλλεύσου την ευκαιρία όταν δύνασαι, ανάθεσε τις υποθέσεις σ' εκείνους που μπορούν, μην καταχαίρεσαι με κάτι που είχε λήξει, και μην υπερφορτώνεις τον

εαυτό σου με φόβο μιας μέρας που δεν έχει έρθει ακόμα. Να είσαι σίγουρος ότι ο Θεός δεν λησμονεί τον επιούσιόν σου και μην είσαι παράδειγμα εκείνων των αλαζόνων στη συσσώρευση του πλούτου”».

2 - «Λέγεται ότι στην εποχή του Αλ-Μοετάσιμ, ταπεινώσαν έναν άνδρα από τους κατοίκους του Ιράκ στην Άγκυρα και άρχισε να φωνάζει: Ω Μοετασιμά! Και του είπαν, κάνε υπομονή μέχρι να σου έρθει ο Αλ-Μοετάσιμ επάνω σε ασπρόμαυρο άλογο να σε σώσει! Όταν έφτασε η είδηση αυτή στον Αλ-Μοετάσιμ, αμέσως διέταξε να αγοραστούν όλα τα ασπρόμαυρα άλογα στο βασίλειό του και πήγε στην χώρα των Ρωμιών και λεηλάτησε την Άγκυρα, που πάνω στην πύλη της υπήρχαν δύο σιδερένια θυρόφυλλα αρκετά πλατιά και μακρά. Αυτά μετέφερε στην Βαγδάτη και είναι τώρα στη δημόσια πύλη, μία από τις πύλες του ιερού χαλιφάτου» Βλ. Αλ-Καζοΰν, *Αθάρ Αλ-Μπιλάντ ωά Αχμπάρ Αλ- Ιμπάντ (Τα Ίχνη των Χωρών και οι Ειδήσεις των Λαών)*, έκδ. Αλ-Χαϊ΄ά Αλ-Άμμα λι Κοσούρ Αλ-Θακάφα. Κάιρο 2003, τόμ. ΙΙ, σ. 506.

57. Εννοεί την Άγκυρα.

58. Η ίδια εικόνα απαντά στις βυζαντινές πηγές: Θεοφ. Συνεχ., έκδ. Bekker I., σ. 131: «*πάντες δέ ἀνηροῦντο καὶ ἐπιπτον ποταμούς κινουῦντες ἐξ αἵματος*».

59. Οι οπαδοί και ακόλουθοι του προφήτη Μωάμεθ βάσει της «Σούννας» έβαφαν τα μαλλιά και τα γένια τους με την χέννα. Εδώ ο ποιητής λειοί ότι αντί για τη χέννα βάφονταν με το αίμα του εχθρού. Βλ. *Dīwan Abi Tammam*, ένθ' αν., σ. 57. Η Ε. Κονδύλη, ένθ' αν., σ. 189:

«*Δεν έκαναν κόκκινα μαλλιά από το αίμα που ξεχνόνταν ορμητικά
Στις άκρες των δοράτων! Η χέννα τους ήταν το αίμα,
Δεν ήταν η παράδοση ή ο νόμος*».

60. - *Αμίρ Αλ-Μουμενίν* κατά κυριολεξία είναι «ο *πρίγκιπας των πιστών*». Προτίμησα τον βυζαντινό όρο «αμεραμουννή» θεωρώντάς τον ακριβέστερη απόδοση της λέξης.

«*Ω πρίγκιπα των πιστών, την παρέδωσες την ημέρα εκείνη
στη φωτιά που έφαγε την πέτρα και τα ξύλα της!*»

Βλ. Ε. Κονδύλη, ένθ' αν., σ. 189.

«*Commander of Faithful, you left the stones and wooden beams
There abject to the fire*».

Βλ. Arberry A.J., ένθ' αν., σ. 54.

61. Τα ξύλα είναι οι *σταυροί* και οι πέτρες είναι τα *είδωλα* για τα οποία μίλησε ο ποιητής στο στ. 10. Η εικόνα αυτή ταυτίζεται με ενα εδάφιο του Κορανίου που απευθύνεται στους άπιστους:

(98)

{ } (99)

Κεφάλαιον ΚΑ΄ Οι Προφήτες: «(98) *Άληθώς, ύμεις τε καί ό,τι λατρεύετε αντί του Θεού θέλει καταστη βορά των φλογών της Γέεννης, ένθα θέλετε ριφθῆ (99) εάν ταῦτα ἦσαν θεοί, δεν ἤθελον κατασυντριφθῆ, θα διέμενον ές αίε*». Βλ. Το Ένδοξο Κοράνιον, ένθ' αν., σ. 314. Βλ. επίσης, Mohamed Ali Abu Hamdah, ένθ' αν., σ. 93.

62. Ο ποιητής Αλ-Ναμπέγα Αλ-Δουμπιάνι περιγράφοντας την ημέρα του πολέμου, είπε:

« * »

«*οι πλανήτες φαίνονταν ενώ ανέτελλε ο ήλιος*

*και του φωτός οι ακτίνες δεν φωτίζουν πια
και το σκότος σαν να μην είναι σκότος*».

Ο Αμπού Ταμμάμ επηρεάστηκε κατά πολύ από το στίχο του Αλ-Ναμπέγα. Βλ. Αλ-Αάμεντο, *Αλ-Μουαζάνα Μπάν Άμπι Ταμμάμ ωά Αλ-Μπουχτόρι (Η σύγκριση μεταξύ Αμπού Ταμμάμ και του Μπουχτόρι)*, έκδ. Αλ-Σάιντ Αχμεντ Σάκρ, Νταρ Αλ-Μα΄άρεφ, Καίρο 1961-1965, σ. 31.

63. Φαίνεται έντονα η επιρροή του ποιητή από το κορανικό εδάφιο, που μιλά για τις θυσίες κατά τη διάρκεια του προσκυνήματος (*χάτζ*), καθώς παρομοιάζει τον ήλιο να πέφτει με δραματικότητα, όπως ακριβώς πέφτει το θυσιαζόμενο ζώο. Βλ. Mohamed Ali Abu Hamdah, ένθ' αν., σ. 47.

{ } (36) ...

Κεφάλαιον ΚΒ' Η Ιερή Αποδημία: «(37) ... Όταν πέση τὸ θῦμα, φάγετε ἐξ αὐτοῦ...». Βλ. *Το Ἐνδοξο Κοράνιον*, ἐνθ' ἀν., σ. 320.

64. Αυτή η ποιητική εικόνα μοιάζει με μια μεταγενέστερη εικόνα στο ποίημα του Θεοδοσίου του Διάκονου. Βλ. τους στίχους:

203- «ὁ λαμπάδας δὲ φωσφόρους, κακοχρόους,

204- καιροὺς ἀνίσχων καὶ καταστέλλων πάλιν,

205- λουτροῖς κατημαύρωσε τὰς λαμπηδόνας

206- καὶ νύξ τὸ πέπλον ἐκ βαφῆς μελαγχρόου».

Βλ. Παναγιωτάκη Μ.Ν., ἐνθ' ἀν., σ. 100. Με τις λαμπάδες εννοεί ο ποιητής τα άστρα. Βάσει αυτού η έννοια του στίχου 205 είναι “ο Θεός κατημαύρωσε τας λαμπηδόνας της ημέρας, βυθίζον τον ήλιον εις την θάλασσαν (λουτροίς)”. Βλ. αὐτόθι, σ. 136.

65. Είναι φανερό ότι οι δύο μεταφράσεις, του Arberry και της Ε. Κονδύλη, αδυνατούσαν να αποδώσουν ορθά την έννοια του δευτέρου ημιστίχου:

«Ο χρόνος εξαγνιζόταν ὅπως ζανοίγουν τα σύννεφα

Χάρη σε μια μέρα πολέμου ιερού ἀλλά βέβηλου». (Βλ. Ε. Κονδύλη, ἐνθ' ἀν., σ. 190).

«Destiny revealed itself plainly to her as the clouds (disperse to)

reveal (the sun), (disclosing) a day of fierce battle, a day (at once)

pure and defined thereby». (Βλ. Arberry A.J., ἐνθ' ἀν., σ. 54).

Οι δύο μεταφραστές αστόχησαν στο ότι συνέδεσαν τα επίθετα «*Taher*» - αγνός και «*Gonob*» - ανόσιος με την μέρα του πολέμου, πράγμα που δεν ισχύει. Ο ποιητής ήθελε να πει ότι οι πολεμιστές την ημέρα του πολέμου ήταν αγνοί, λόγω του αγνού και ιερού σκοπού του πολέμου, όμως έγιναν αργότερα ανόσιοι, διότι ήρθαν σε ερωτική επαφή με τις βυζαντινές αιχμάλωτες. Μία διαδίκασία που απαιτεί συγκεκριμένο τρόπο εξαγνισμού βάσει των διδαχών του Ισλάμ. Βλ. *Diwan Abi Tammam*, ἐνθ' ἀν., σ. 60. Για τον «*Gonob*» στο Κοράνι:

{ } (6)

Κεφάλαιον Ε' Η Τράπεζα «(8) Ώ πιστοί, ὁσάκις μέλλετε νὰ προσευχηθῆτε, νίψατε τὸ πρόσωπον καὶ τοὺς βραχίονας μέχρι τοῦ ἀγκῶνος καὶ σπογγίσατε τὴν κεφαλὴν καὶ τοὺς πόδας μέχρι τῶν ἀστραγάλων (9) μετὰ τὴν συνουσίαν λούσατε ὀλόκληρον τὸ σῶμα ὑμῶν». Βλ. *Το Ἐνδοξο Κοράνιον*, ἐνθ' ἀν., σ. 105. Βλ. ἐπίσης, Hadath, ΕΙ², τόμ. ΙΙΙ, σ. 19; Djanaba, τόμ. ΙΙ, σσ. 440-441.

66. Εννοεί ότι οι οικογενειάρχες ή οι οικοδεσπότες του βυζαντινού μετώπου σκοτώθηκαν προτού προλάβουν να δουν το φως της ημέρας, ενώ οι ανύμφευτοι Άραβες πολεμιστές προτού δύσει ο ήλιος είχαν νυμφευτεί τις Βυζαντινές γυναίκες. Βλ. *Diwan Abu Tammam*, ἐνθ' ἀν., σ. 61. Ο Π. Καρολίδης έδωσε τη δικιά του απόδοση βασιζόμενος στη φαντασία. Βλ. σημ. 27, στ. 31.

67. Η Μάνα ήταν η αγαπημένη του ποιητή Γάιλαν Δου Αλ-Ρούμμα, την οποία παίνεψε σε διάφορα ποιήματά του. Βλ. Arberry A.J., ἐνθ' ἀν., σ. 55.

68. Ο Γάιλαν ήταν ένας βάρδος ποιητής επί της δυναστείας των Ομευάδων. Βλ. *The Diwan of Ghailan ibn Uqbah known as Dhu'r-Rummuh*, ed. Macartney, Cambridge: Cambridge University Press 1919. Ο ποιητής ανακαλεί στη μνήμη μας την παραδοσιακή εικόνα του φημισμένου ποιητή Γάιλαν εκφράζοντας την αγαλλίαση και την χαρά του μπροστά στην κατεστραμμένη πόλη, την Αμμωρία, ὅπως έκανε προηγουμένως σε άλλη εποχή ο Γάιλαν στον τόπο της αγαπημένης του, της Μάιας, και στον επόμενο στίχο παρομοιάζει την Αμμωρία σαν μία ερωτοτροπούσα γυναίκα με κόκκινες παρειές. Βλ. Stetkevych S.P., «The Abbasid Poet Interprets History: Three Qasidahs by Abu Tammam» *JAL* X (1979), σ. 62.

69. Επιστρέφει ο ποιητής στην εικόνα της παρομοίωσης της πόλης με γυναίκα. Βλ. στ. 15-16-17.

70. Αυτή η εικόνα της ταπεινώσης του Αμορίου από τους Άραβες είναι η ίδια με την εικόνα που ζωγράφησε ο ποιητής Σάμς Αλ-Ντίν Αλ-Κούφι όταν έπεσε η Βαγδάτη, ο φάρος του χαλιφάτου των Αββασιδών, στα χέρια των Μογγόλων το 1258. Οι στίχοι είναι απίστευτα εκφραστικοί και συνδυάζουν τα δύο φρικτά συμβάντα:

* »

*

*

*

*

«

«*Αν τα δάκρυα δεν φουσκοκαλιάσουν τα βλέφαρά μου
 τώρα που σας έχασα, τί θα με παρηγορήσει;
 από τότε που ερήμωσε ο τόπος σας, η κόρη του ματιού μου
 δεν ευχαρισιέται να προσβλέπει σε κανένα
 τα σπίτια δεν τα ορίζουν πια οι αφέντες που γνώριζα,
 ούτε και οι γείτονες είναι οι δικοί μου
 και κατοπιν σας τον τόπο της ζωής
 κατέβαλε η συμφορά, η ερήμωση και η φωτιά
 γυρεύω με το βλέμμα μου ένα γύρω μα
 δεν βλέπω αγαπημένους μέσα στον ντουσιά».*

Βλ. Ίμπν Σάκερ Αλ-Κάμπι, *Φαουάτ Αλ-Ωαφείάτ (Το Πέρασμα των Θανόντων)*, έκδ. Μπουλάκ 1299 εγ., τόμ. Ι, σσ. 237-239.

71. Βλ. στ. 32.

72. Το κακό τέλος που έπληξε τους Βυζαντινούς ήταν για τους Άραβες καλό τέλος. Βλ. *Dīwan Abi Tammam*, ένθ' αν., σ. 63.

73. Η διαμάχη μεταξύ Βυζαντινών και Αράβων αφορούσε τη θρησκεία. Ο Νικηφόρος Φωκάς μάς επιβεβαιώνει αυτή την πτυχή λέγοντας: «...*εις βλάβην μὲν καὶ ἀπώλειαν τοῦ χριστωνύμου λαοῦ καὶ ἀδοξίαν τῶν κραταιοτάτων Ῥωμαίων εἰς ἔπαρσιν δὲ καὶ γαυρίαμα τῶν ἀλαζόνων τῆς Ἄγαρ υἰῶν καὶ ἀρνητῶν Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν*». Βλ. Dennis T.G., *Three Byzantine Treatises*, Text, Translation, and Notes, *Dumbarton Oaks Research Library and Collection*. Washington. D. C. 1985 (CFHB) vol. XXV, σ. 198.

74. Η ποιητική εικόνα αυτή ολοκληρώνεται και συμπληρώνεται στον στ. 44.

75. Ο ποιητής χρησιμοποιούσε την λέξη – «*qudub*» – ως λογοπαίγνιο. Η ίδια λέξη στην αραβική γλώσσα αποδίδει ετυμολογικά και γλωσσικά δύο έννοιες, από τη μία σημαίνει «*ζήφος*», και από την άλλη σημαίνει «*πέος*». Για αυτό καταλήξαμε να μεταφράσουμε την λέξη ως «*φθοροπάθθρα ζίφη*», ώστε να διατηρήσουμε την υπολανθάνουσα έννοια του στίχου. Βλ. Badawi M.M., ένθ' αν., σ. 52; Οικονομάκης Ν., «Ο χιτώνας του Μωάμεθ στο ποίημα του Θεοδοσίου του Διακόνου *Άλωσις της Κρήτης*» *Κρητικά Χρονικά* 27 (1987), σ. 230, σημ. 3.

76. Ο στίχος φανερώνει το ταλέντο του ποιητή, ο οποίος πέτυχε να αναφέρει το όνομα του Αλλάχ τρεις φορές σε ένα στίχο, πράγμα που αποδεικνύει την τέλεια ισορροπία και τον εσωτερικό ρυθμό συμπεριλαμβανομένου μεταφορικός του ονόματος του ίδιου του χαλίφη:

«*Tadbiru mu'tasimin bi'l-lahi muntaqimin
 li'l-lahi murtaghibin fi'l-lahi murtaghibi*».

Βλ. Badawi M.M., ένθ' αν., σ. 54. Οι στίχοι από 37 έως 41 είναι αφιερωμένοι στον χαλίφη Αλ-Μοετάσιμ. Ο Αμπού Ταμμάμ έγραψε διάφορους τέτοιους στίχους σε άλλα ποιήματα για να επαινέσει τον Αλ-Μοετάσιμ:

*
»

«
*
_____

«Της βασιλείας οι ανλές και οι κοσμοπλημμύρητες
οικίες έγιναν φωτεινές

και οι κήποι της οι όμορφοι άνθισαν και
οι γούρνες της έτρεξαν πόσιμο νερό

μ' εκείνον τον θεοπροσήλωτο (*Mutasim billah*)
που έγινε

άσυλο, καταφυγή και φυλαχτό (*mutasim*) για
κάθε πονεμένο». Βλ. *Diwan Abi Tammam*, ένθ' αν., τόμ

III, σ. 79.

77. Από τα στρατιωτικά κείμενα του Νικηφόρου αντλούμε τη σημαντική πληροφορία που αφορά στις ανταλλαγές πρεσβειών μεταξύ Βυζαντίου και άλλων κρατών. Ο Νικηφόρος συνιστούσε στον λαό να μην εμφανίζει τον πλούτο του και τις όμορφες γυναίκες μπροστά στους πρέσβεις του οποιοδήποτε ισοδύναμου κράτους, όπως του χαλιφάτου: «...*χρή μήτε πλούτον μήτε γυναικῶν κάλλη ἐμφανίζειν αὐτοῖς*». Βλ. Dennis T.G., ένθ' αν., σ. 124]

78. Ο ποιητής αποδίδει στον χαλίφη ένα από τα χαρίσματα που χαρακτηρίζουν τον προφήτη Μωάμεθ, όπως αναφέρονται στην πηγή που ακολουθεί:

«...قال صلعم: أعطيت خمسا لم يعطهن أحد قبلي، كان كل نبي يبعث في قومه وبعثت لكل أحمر وأسود، وأحللت لي الغنائم، وجعلت لي الأرض طيبة وطهورا، ونصرت بالرعب مسيرة شهر وأعطيت جوامع الكلم»

«...είπε ο προφήτης: μου δόθηκαν πέντε [αγαθά] που δεν έχουν δοθεί σε κανέναν άλλον πριν από μένα. Κάθε προφήτης αποστελλόταν στον ίδιο τον λαό του, ενώ εγώ στάλθηκα σε κάθε κόκκινο και μαύρο [εννοεί στους πάντες], μου άξιζαν τα λάφουρα, μου έγινε η γη αγαθή και αγνή, η τρομερή μου φήμη έφτανε ένα μήνα πριν από μένα και μου δόθηκε το χάρισμα του λόγου». Βλ. Ίμπν Αλ-Αθήρ (630†εγ./1233μ.Χ), *Αλ-Μάθαλ Αλ-Σαήρ φι Αντάμπ Αλ-Κάτεμπ ωά Αλ-Σαέρ (Η Ισχύουσα Παροιμία στη Λογοτεχνία του Συγγραφέα)*, έκδ. Νάχτετ Μίσιρ, Κάιρο 1959, τομ. 4, σσ. 4-5.

79. Ο ποιητής εννοεί εδώ το ρήγμα που ανοίγεται μεταξύ δύο πύργων και από εκεί εισέβαλαν οι Αραβες. Ο Αλ-Ταμπάρι αναφέρει:

«...حتى إنهدم السور ما بين برجين، من الموضع الذي وصف للمعتصم أنه لم يحكم عمله»
«...μέχρι που κατέρρευσε το τείχος μεταξύ δύο πύργων, από το μέρος που περιγράφηκε στον Αλ Μουτάσιμ ότι δεν οχυρώθηκε καλά». Βλ. Αλ-Τάμπιρι, ένθ' αν., τόμ. 9, σ. 65. Οι βυζαντινές πηγές επιβεβαιώνουν αυτή την πληροφορία: Θεοφ. Συνεχ., σ. 130: «...έλθετε τοιγαροῦν κατὰ τοὺς πύργους ἐκείνους, ένθα μέν βοῖδιον άνωθεν λίθινον έξωθεν δέ λέων έκ μαρμάρου έφίστατα».

80. Παρομοιάζει ο ποιητής την ημέρα της μάχης με την ημέρα του Μπάντρ, πετυχαίνοντας έτσι για άλλη μία φορά να συνδέσει τη θέση του χαλίφη με τη θέση του προφήτη Μωάμεθ. Όλη η εικόνα είναι εμπνευσμένη από το Κοράνι:

{ } (17)

Κεφάλαιον Η' Τα Λάφουρα: «(17) *δέν φονεύετε ύμεις αυτούς, άλλ' ό Θεός. Όταν άκοντίζης, δεν είσαι σύ ό άκοντίζων, είναι αυτός ό Θεός*». Βλ. *Το Ένδοξο Κοράνιον*, ένθ' αν., σ. 168.

81. Ομιλεί για τους κατοίκους του Αμορίου.

82. Για τις συνθήκες της μάχης και της πολιορκίας, όπως αναφέρονται στον Αλ-Τάμπιρι, βλ. Αλ-Τάμπιρι, ένθ' αν., τόμ. 9, σ. 57 κ.εξ. Vasiliev A.A., ένθ' αν., τόμ. I, σσ. 295-310. *The History of al-Tabari (Tarikh al-rusul wa'lmuluk)*, vol. XXXIII, *Storm and Stress along the*

Northern Frontiers of the Abbasid Caliphate, translated and annotated by Bosworth C.E. –Series: Bibliotheca Persica. State University of New York Press (SUNY) 1991, σσ. 97-121.

83. Ο βυζαντινός χρονογράφος Ιωάννης Ζωναράς μετέφερε αυτή την εικόνα με γλαφυρότητα: «*γυναίκες δέ και παῖδες και μειρακίσκοι εἰς πολλές χιλιάδας συναριθμούμενοι ἀπήχθησαν δορυάλωτο*». Βλ. *Epitomae Historiarum*, ἐκδ. Dindorf I., τόμ. III, XV, 29, σσ. 378-379.

84. Εννοεί ότι η βρώση και η πόση αποκτώνται μόνο με τη δύναμη των δωράτων και των ξυφών και ότι η πηγή της ζωής των υπηκόων του χαλίφη εκπορεύεται από τον ίδιο τον θάνατο των εχθρών. Βλ. Sperl S., «Islamic Kinship and Arabic Panegyric Poetry in the Early 9th Century» *JAL* VII (1977), σ. 30.

85. Ο Π. Καρολίδης αναφέρει, στη μελέτη του « Η πόλις Αμόριον» (σ. 239), ότι ο χαλίφης Αλ-Μα'μούν παρακάλεσε τον αυτοκράτορα Θεόφιλο να μην καταστρέψει την γενέτειρά του τη Σωζόπετρα ή Ζάπετρα. Όμως ο αυτοκράτορας δεν του έδωσε καμία σημασία και την κατέστρεψε ολοσχερώς, πράγμα που επηρέασε τον χαλίφη και πέθανε από τον καημό του, αφού ανέθεσε πριν ξεψυχήσει το χρέος για εκδίκηση στον αδελφό του, Αλ-Μοετάσιμ. Ο Π. Καρολίδης αναμφίβολα αναφερόταν μόνο στις βυζαντινές πηγές. Βλ. Θεοφ. Συνεχ., σ. 124: «...ἐγένετο ἐκείθεν διὰ γραμμάτων προτρέψασθαι ἀναχωρεῖν τὸν Θεόφιλον εἰς τῆς πατρίδος αὐτοῦ, κὰν οὐκ εἶχε πως τὸν ἀκούοντα». Η Σωζόπετρα δεν ήταν η γενέτειρα του Αλ-Μα'μούν, όπως ισχυρίζονταν οι βυζαντινές πηγές. Θεοφ. Συνεχ., σ. 124: «...καὶ αὐτὴν δὲ τὴν Σωζόπετραν ἐκπολιορκήσας πατρίδα τυγχάνουσαν τοῦ ἀμεραμουνῆ». Ο Γενέσιος, *Regum Libri Quatuor*, ἐκδ. Lesmüller-Werner Thurn, σ. 45: «...κατὰ τῶν υἱῶν Ἰσραηλιτῶν τὴν χώραν σὺν πληθει πολλῶ προχωρεῖ καὶ αἰχμαλωσίαν παντοδαπῆ παρυφίστησιν, ὡς καὶ παρεμβαθῦναι τοῖς ἐσωτέροις μέρεσι ταύτης αὐτῆ τε τῆ πατρίδι προσεμπελάσαι τοῦ τότε κρατοῦντος ἀμεραμουνῆ, ἥτις Σωζόπετρα προσηγόρευτα». Ο Ζωναράς, XV, 29 τομ. III, σ. 376: «...ἔαρος δ' ἐπιστᾶντος κατὰ τῶν Ἀγαρηνῶν ὁ βασιλεὺς καὶ πάλιν ἤρε τὰ ὄπλα καὶ πολλὰ τῆς Συρίας ἐξεπόρθησε καὶ πόλεων ἐκράτησε καὶ αὐτῆς τῆς Σωζόπετρας, ἥ πατρίς ἐτύγχανε τοῦ ἀμερουμνῆ καὶ ταῦτα πολλὰ δεομένου ἐκείνου φείσασθαι τῆς πατρίδος αὐτοῦ». Ο Γεώργιος Μοναχός, σ. 798: «...τούτοις ἐπαρθεῖς ὁ βασιλεὺς ἐξῆλθε μετὰ Μανουῆλ καὶ τῆς συγκλήτου καὶ τοῦ στρατοῦ παντός κατὰ τῶν Ἀγαρηνῶν, καὶ εὐπετῶς τὴν τε Ζάπετρον καὶ τὸ Σαμόσατον, πλούτῳ κωμῶν καὶ δυνάμει τότε διὰ τὸ τὸν ἀμερουμνῆ ἐκείθεν εἶνα».

Μάλλον προσπάθησαν οι Βυζαντινοί αργότερα μετά την καταστροφή του Αμορίου να τους απαλύνουν τον πόνο ταυτίζοντας τη Σωζόπετρα με τη γενέτειρα του χαλίφη. Βλ. Vasiliev A.A., ἐνθ' αν., σ. 140.

Οι αραβικές πηγές έδωσαν μία δραματική εικόνα στο γεγονός:

1- «... و بلغ الخبر الى المعتصم فاستعظمه ، وبلغه أن هاشمية صاحت وهي في أيدي الروم: وامتصمها ، فأجاب وهو على سريرته: لبيك لبيك ، و نادى بالنفير العام ، ونهض من ساعته» .

1 - «...αφού έφτασαν τα μαντάτα στον Αλ-Μοετάσιμ, τον κατέλαβε μεγάλη στενοχώρια, και ειδοποιήθηκε ότι μια Χασιμεία φώναξε, ενώ ήταν στα χέρια των Ρωμιών, [λέγοντας]: «Ω Μοετασιμά». Αμέσως αποκρίθηκε ενώ ήταν ξαπλωμένος [λέγοντας]: «εισακούστηκες, εισακούστηκες», διέταξε την γενική σάλπιγγα [του πολέμου] και σηκώθηκε στην ώρα του». Βλ. Ἴμπν Χαλντούν, *Αλ-Μουκαντέμα(τ) (Τα Προλεγόμενα)*, ἐκδ. Αλύ Αμπντ Αλ-Ωάχιντ Ωάφι, Νάχγχατ Μισρ, Κάιρο χ.χ., τόμ. I, σ. 262.

2 - «... و بلغه ان امرأة هاشمية صاحت وهي أسيرة في أيدي الروم: وامتصمها ، فأجابها وهو جالس على سريرته : لبيك لبيك ، ونهض من ساعته ، وصاح في قصره : النفير النفير» .

2 - «... και ειδοποιήθηκε ότι μια γυναίκα Χασιμεία φώναξε, ενώ ήταν αιχμάλωτη στα χέρια των Ρωμιών: «ωά Μοετασιμά = Ω Μοετάσιμ». Της αποκρίθηκε ενώ καθόταν στο κρεβάτι του: «εισακούστηκες, εισακούστηκες» και σηκώθηκε αμέσως φωνάζοντας τους υπηκόους του στο

παλάτι του: η σάλπιγγα, η σάλπιγγα [του πολέμου]». Βλ. Ίμπν Αλ- Αθήρ, ένθ' αν., τόμ. 5, σ. 247.

3- «... ويقال إن المعتصم بلغه أن روميا لطم أسيرة في زبطرة ، فصاحت: وامعتصماه ، فأحفظه ذلك و أغضبه ، فخرج من فوره ، نافرا على دراعة من الصوف وقد تععم بعممة الغزاة» .

3 - «...και λέγεται ότι ο Αλ-Μοετάσιμ ειδοποιήθηκε πως ένας Ρωμικός κολάφισε μία αιχμάλωτη στη Σωζόπετρα, και εκείνη φώναξε: «Ω Μοετασιμά», πράγμα που τον εξόργισε και αμέσως βγήκε βάζοντας μάλλινη κάπα και φόρεσε το κράνος των εισβολέων». Βλ. Αλ-Χαμίρι, ένθ' αν., σ. 285. Επίσης, βλ. Grégoire H., «Digénis Akritas et le Calif Mutasim» *Annuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire Oriental III* (=Mélanges Jean Capart) Bruxelles 1935, σσ. 161-165 (=του ιδίου, *Autour de l' épopée byzantine*, Variorum Reprints, London 1975, XII).

4- «... يحكى أن صاحب عمورية من ملوك الروم كانت عنده شريفة من ولد فاطمة رضى الله عنها ، وأسورة في خلافة المعتصم بن الرشيد ، فعذبها ، فصاحت الشريفة: وامعتصماه ، فقال لها الملك: لا يأتى لخالصك إلا على أبلق ، فبلغ ذلك المعتصم فنأدى في عسكره بركوب الخيل البلق ، وخرج و في مقدمة عسكره اربعة الاف أبلق ، و أتى عمورية وفتحها ، وخلص الشريفة ، وقال: « اشهدى لى عند جدك أنى أتيت لخالصك ، و في مقدمة عسكرى اربعة الاف أبلق» .

4 - «...εξιστορείται ότι αυτός που ανέλαβε την διοίκηση του Αμορίου από τους βασιλείς των Ρωμίων είχε κρατήσει μια γυναίκα ευγενικής καταγωγής από το σόι της Φατίμα (της κόρης του προφήτη Μωάμεθ) αιχμάλωτη επί της βασιλείας του Αλ-Μοετάσιμ. Ενώ τη βασάνιζε ο βασιλεύς του Αμορίου εκείνη φώναζε [λέγοντας] Ω Μοετασιμά. Της είπε ο βασιλιάς: για να σωθείς, πρέπει ο λυτρωτής σου να έρθει καβαλικεύοντας το ασπρόμαυρο άλογο. Έφτασε η είδηση αυτή στον Αλ-Μοετάσιμ και αμέσως διέταξε τα ασκέρια του να καβαλήσουν τα ασπρόμαυρα άλογα. Ο ίδιος προπορεύτηκε του στρατού του με 4000 ιππείς με ασπρόμαυρα άλογα και επιτέθηκε στο Αμόριον, το οποίο κατέκτησε και απελευθέρωσε την ευγενή γυναίκα λέγοντάς της: μαρτύρησε στον παππού σου [τον προφήτη Μωάμεθ] ότι ήρθα να σε σώσω και προπορεύτηκαν του στρατού μου 4000 ιππείς με ασπρόμαυρα άλογα». Βλ. Αλ-Καλκασάντι, *Maáther Al- Enáfa phi Ma'álem Al-Xeláfa*, έκδ. Άλαμ Αλ-Κότουμπ. Βηρυτός χ.χ., τόμ. II, σ. 226.

5- «... أنه كان قاعدا في مجلس أنسه و الكأس في يده، فبلغه أن امرأة شريفة في الأسر عند عالج من عروج الروم في عمورية ، وأنه لطمها على وجهها يوما ، فصاحت: وامعتصماه ، فقال لها العالج: « مايجىء اليك إلا على أبلق » ، فختم المعتصم الكأس وناوله للساقى ، وقال: لا شربته إلا بعد فك الشريفة من الأسر و قتل العالج ! ثم نادى في العساكر المحمدية بالرحيل الى غزو عمورية ، وأمر العسكر أن لا يخرج أحد منهم إلا على أبلق ، فخرجوا معه في سبعين ألف أبلق ، فلما فتح الله تعالى عليه بفتح عمورية دخلها ، وهو يقول: لبيك ، لبيك ، وطلب العالج صاحب الأسيرة الشريفة ، وضرب عنقه ، وفك قيود الشريفة ، وقال للساقى: انتنى بكأسى المختوم ، ففك ختمه وشربه ، وقال الآن طاب شرب الشراب» .

5 - «...καθόταν [ο Αλ-Μοετάσιμ] στον χώρο διασκέδασής του κρατώντας το κύπελλο στο χέρι του, όταν ειδοποιήθηκε ότι υπάρχει μία ευγενής γυναίκα αιχμάλωτη ενός από τους σκληρούς αρχηγούς των Ρωμίων στο Αμόριο και ότι την κολάφισε κάποια μέρα. Εκείνη φώναξε: Ω Μοετασιμά. Ο αρχηγός [ο άπιστος] της απάντησε λέγοντας σ' αυτήν ότι «λυτρώνεσαι μόνο από ένα καβαλλάρη επάνω σε ασπρόμαυρο άλογο». Ο Αλ-Μοετάσιμ σφράγισε το πιτό του και το έδωσε στον οινοχόο, και είπε: « δεν θα το πω, αν δεν λυτρωθεί η ευγενής γυναίκα από την αιχμαλωσία και δεν σκοτωθεί ο αρχηγός!». Διέταξε τα ασκέρια να κατευθυνθούν ενάντια στο Αμόριον και τους πρόσταξε να βαδίσουν με ασπρόμαυρα άλογα. Εκείνα βγήκαν μαζί του με 7000 ασπρόμαυρα άλογα. Όταν εκπόρθησε το Αμόριον και εισήλθε σ' αυτό λέγοντας: «εισακούστηκες, εισακούστηκες», ζήτησε αμέσως τον αρχηγό και του έκοψε τον λαιμό. Μετά απελευθέρωσε την ευγενή γυναίκα και είπε στον οινοχόο: φέρε μου το σφραγισμένο κύπελλό μου. Το ξεσφράγισε και ήπιε λέγοντας: «τόρα το πιτό ευφραίνει». Βλ. Αλ-Χάνμαλι, *Σαδαράτ Αλ-Δάχαμπ φι Αχμπάρ μαν Δάχαμπ (Τα Θρύψαλα του Χρυσού)*, έκδ. Νταρ Αλ-Μασίρα. Βηρυτός χ. χ., τόμ. II, σ. 63.

«دخل إبراهيم بن المهدي على المعتصم ، و أنشده قصيدة يذكر فيها ما نزل بزبطرة و ملطية و الثغور ، و يحضه على الإنتقام ، و يحثه على الجهاد:

*

»

«

*

«Συνάντησε ο Ιμπραήμ Ιμπν Αλ-Μάχντι τον χαλίφη Αλ-Μοετάσιμ και του απήγγειλε ένα ποίημα υπενθυμίζοντάς του την συμφορά που έπληξε τη Σωζόπετρα, την Μελιτινή και τις κλεισούρες, με σκοπό να τον παρακινήσει να εκδικηθεί ανακοινώνοντας το Τζιχάντ:

«Ω Ζήλεια του Αλλάχ που είχες υποφέρει

ξεσηκώσου να εκδικηθείς για τις βιασμένες γυναίκες

Σκέψου τους άνδρες που σκοτώθηκαν στα τείχη

και τα μωρά που αφανίστηκαν στο σφάζιμο».

Βλ. Αλ-Χαμύρι, ένθ' αν., σ. 285; Vasiliev A.A., ένθ' αν., τόμ. Ι, σ. 331.

86. Η μετάφραση του Arberry είναι πιο πιστή ιδιαίτερα στο δεύτερο ημιστίχιο:

«You replied to (the call of) a Zibatrian voice, for which you poured out the cup of slumber and the sweet saliva of loving maidens». Βλ. Arberry, ένθ' αν., σ. 58.

87. Απευθύνεται ο ποιητής στον χαλίφη λέγοντάς του ότι, αν απαντούσε στη φωνή της βασανισμένης γυναίκας από τη Σωζόπετρα με διαπραγματεύσεις και πρεσβείες, δεν θα είχε κανένα αποτέλεσμα, όμως με το ξίφος θα κατόρθωνε πολλά. Βλ. Mohamed Ali Abu Hamdah, ένθ' αν., σ. 62.

88. Εννοεί ότι ο χαλίφης στόχευσε τα μεγάλα πράγματα δίχως να ασχοληθεί με τα μικρά, δηλαδή κατατροπώνοντας την κύρια κολόνα (το Αμόριον) και όχι τα μικρά φρούρια και τα απομονωμένα χωριά του Βυζαντίου. Βλ. *Diwan Abi Tammam*, ένθ' αν., τόμ. Ι, σ. 69.

89. Εδώ ο ποιητής εφιστά την προσοχή όλων στην εικόνα της σκόνης που αναδίδεται στον ουρανό από τα ερείπια της κατεστραμμένης πόλης. Η εικόνα αυτή συμπληρώνει τον στ. 32, όταν ο ποιητής επιχειρούσε να περιγράψει το ρημαδότοπο Αμόριο. Βλ. Mohamed Ali Abu Hamdah, ένθ' αν., σ. 64. Η εικόνα είναι εμπνευσμένη από τα εδάφια 24 και 25 του κεφαλαίου ΜΣΤ' Ελ – Αγκάφ:

(24)

{ } (25)

«(23) Ὅτε δὲ εἶδον νέφος προχωροῦν πρὸς τὰς κοιλάδας αὐτῶν, εἶπον μεταξύ των: τὸ νέφος τοῦτο φέρει ἡμῖν τὸν ὑετόν. - Οὐχί, ἀλλ' εἶναι ἐκεῖνο, οὕτινος τὴν ἔλευσιν ἐπεσπέυσατε, εἶναι ἄνεμος κομίζων σκληρὰν τιμωρίαν (24) καὶ κατὰ διαταγὴν τοῦ Κυρίου, θὰ καταστρέψει τὸ πᾶν. Τὴν ἐπιούσαν μόνον αἱ κατοικίαι αὐτῶν ἐφαίνοντο. Οὕτως ἀνταμείβομεν τοὺς ἐνόχους». Βλ. *Το Ἐνδοξο Κοράνιον*, ένθ' αν., σ. 499.

90. Η εικόνα είναι εμπνευσμένη από το Κοράνι:

(20)

(19)

{ }

Κεφάλαιον ΝΔ' Η Σελήνη: «(19) ἀποστείλαμεν κατ' αὐτῶν ἄνεμον σφοδρόν, ἐν ἀποφράδι ἡμέρα, πνέοντα ἀκαταπαύστως (20) καὶ ἀνήρπασε τοὺς ἀνθρώπους ὡς τὰ μετὰ βίας ἐκριζούμενα στελέχη τῶν δενδροφονίικων». Βλ. *Το Ἐνδοξο Κοράνιον*, ένθ' αν., σ. 532.

91. Ο ποιητής έγραψε το όνομα του αυτοκράτορα με "T" αντί "Θ" με αποτέλεσμα να διαβαστεί Τούφλις – . Το φαινόμενο της αλλοίωσης της προφοράς των τοπωνυμίων και των κύριων ονομάτων ήταν σύνηθες στις αραβοβυζαντινές πηγές (λ.χ. το όνομα Muawia -

– το αναφέρει ο Θεοφάνης στην χρονογραφία του ως Μανίτας. Το όνομα Abd El Malik-

– αναφέρεται ως Αβιμέλεχ. Βλ. Theophanes, *Chronographia*, εκδ. De Boor, τομ. Α, σσ. 343, 371.

92. Ο στ. 50 συμπληρώνεται με τον στ. 51. Ο Θεόφιλος προσπαθούσε να εξαγοράσει την πόλη με χρήματα και δώρα, όμως η προσφορά του αντιμετωπίστηκε με περιφρόνηση και άρνηση. Βλ. *Diwan Abi Tammam*, ένθ' αν., τόμ. Ι, σ. 70. Ο M. Canard στο παράρτημά του στο βιβλίο του Vasiliev μετέφρασε τον πρώτο στίχο και τον υπ' αριθμόν 50 στα Γαλλικά:

1⁹⁵ – «*les glaire est un messenger plus veridique que les letters*;

son tranchant manque la limite entre le serieux et le plaisant».

50⁹⁵ – «*des que Theophile eut vula guerre, - dont le nom derive de celui de la colere*». Βλ. Vasiliev A.A., ένθ' αν., σ. 334.

93. Ο ποιητής εδώ εννοεί τις δύο πρεσβείες που έστειλε ο αυτοκράτορας Θεόφιλος: η πρώτη όταν ηττήθηκαν οι δυνάμεις του από τον αραβικό στρατό, υπό την ηγεσία του Αλ-Αφσίν και για την οποία αναφέρει ο Γενέσιος, σ. 44: «...πρός ειρηνικὰς συμβάσεις ὁ βασιλεὺς τοῦς Ἰσραηλιτάς μνηστεύεται, ἐκπέμπων πρέσβιν τὸν μοναχὸν Ἰαννῆν, τότε τοῖς Ἀγαρηνοῖς καὶ ἡμῖν κατὰ πρεσβείαν φανέντα γε ἐπιτήδειον. Ἐπεπάρχει γὰρ τὰ πρὸς διαλλαγὴν ἀμφοτέρων ἀρμόδια, δώροις ἀδροῖς παρ' αὐτῶν τοῦ δέοντος μὴ ἐκστάς, ὡς ἐπιθαυμάζειν τὸν ἀμεραμνουῆ πάνυ καὶ οἷς περὶ αὐτὸν ἐγινώσκετο, καὶ ἀξιοῦν αὐτὸν περὶ ὧν ἐθέλοι τυγχάνειν ἡξιωμένων». Ἡ μετὰ την ἄλωση του Αμορίου επικαλούμενος τον οἶκτο του χαλίφη και ζητώντας του να είναι εὐσπλάγχθος προς τους αιχμαλώτους: «...τὴν τοῦ ἀμεραμνουῆ ἀναστεῖλαι ὄργην διὰ πρέσβων δώροις τιμίους καὶ ὑποσχέσει μεγαλοδωρεῶν ἐκδυσωπούντων αὐτὸν ἀλλ' οὐ πείθουσι ζηλοτυποῦντα τὴν ὁμοίαν ἐνδείξασθαι ἀνταπόδοσιν. Ἐξουθένει γὰρ αὐτοὺς τῆς πρεσβείας, τῆς ἀποστολῆς διεκωμῶδει, τῆς δειλίας κατελοιδόρει, καὶ διὰ μέσου χρόνου καταλιμπάνει μετεωρίζεσθαι». Βλ. αὐτόθι, σ. 45.

94. Ο δρόμος από την Σαμαρρά μέχρι το Αμόριο ήταν μακρὺς. Αυτό σημαίνει ότι ο αραβικός στρατός διήνυσε μεγάλες αποστάσεις εντός της ενδοχώρας του Βυζαντίου. Ο ποιητής εδώ παριστάνει την γη να σείεται από τον πανικό και τον φόβο της και χρησιμοποίησε την «σεπτή γη» σε αντίθεση με την «θάλασσα την ζέχειλη, την παλιρροϊκή» (στ. 51) για να δώσει την αίσθηση της αχαλιναγώγητης κίνησης του αραβικού στρατού. Βλ. Mohamed Ali Abu Hamdah, ένθ' αν., σ. 68.

95. Ο ποιητής εδώ τονίζει την ακεραιότητα του Αλ-Μοετάσιμ και ότι ο πρωταρχικός σκοπός της εισβολής είναι η ίδια η τιμωρία και όχι η λαφυραγωγία. Η ίδια ποιητική εικόνα αποδίδεται και στον στ. 54.

96. Ο ποιητής απευθύνεται στον αυτοκράτορα Θεόφιλο λέγοντας ότι το χαλιφάτο δεν έχει ανάγκη από χρυσό. Η αληθινή ανάγκη είναι να εκδικηθεί για το πληγωμένο κύρος των Αράβων.

97. Ο ποιητής συνεχίζει το μοτίβο της επανάκτησης της χαμένης αξιοπρέπειας παρομοιάζοντας τον Αλ-Μοετάσιμ και τους μουσουλμάνους πολεμιστές με λέοντες του δρυμού που ορέγονται την κυριαρχία και όχι την αρπαγή και τα λάφυρα. Την ποιητική αυτή εικόνα θα ολοκληρώσει ο ποιητής στον στ. 60. Βλ. Mohamed Ali Abu Hamdah, ένθ' αν., σ. 70.

98. Είναι γεγονός ότι οι μουσουλμάνοι όταν πολεμούσαν, είχαν σκοπό ή να νικήσουν και να απολαύσουν τις χαρές της νίκης ή να πεθάνουν προσδοκώντας τον παράδεισο που τους υπόσχεται το Κοράνι. Οι ίδιοι οι Βυζαντινοί είχαν προσέξει αυτή τη θρησκευτική πτυχή, στην οποία προσέβλεπε κάθε μουσουλμάνος: Θεοφάνης, σ. 334: «...ὁ ἀποκτενῶν ἐχθρόν, ἢ ὑπὸ ἐχθροῦ ἀποκτενόμενος εἰς παράδεισον εἰσέρχεται».

99. Ομιλεί για τον αυτοκράτορα Θεόφιλο περιγράφοντας τη δειλία του, καθώς δραπέτευσε όταν έμαθε περί της κυριαρχίας των Αράβων στο πεδίο της μάχης. Η ίδια εικόνα απαντάται στις

βυζαντινές πηγές: Συμεών Μαγίστ., σ. 638: «...πολέμου γενομένου ήττηθείς ό βασιλεύς έφυγε, και μετ' αίσχύνης υπέστρεψε μόλις διασωθείς».

100. Το μοτίβο στο δεύτερο ημιστίχιο είναι εμπνευσμένο από το έξοχο ποίημα του Κά'αμπ Ίμπν Ζουχάιρ, στο οποίο επαινεί τον προφήτη Μωάμεθ:

كعب بن زهير في رائعته في مدح الرسول (ص):

*

الى أن يقول:

« * »

«Απ' τον φόβο του κρατάνε οι ζέβρες τις ανάσες

και στον τόπο του ακροπατούν».

Ο ποιητής περιέγραψε τα λιοντάρια του δρυμού και μετά μας μετέφερε στην αντίθετη πλευρά όπου, οι ζέβρες κρατάνε τις ανάσες τους την ώρα που τρέμουν οι αρθρώσεις τους, ώστε να μην τις καταλάβουν οι λέοντες. Βλ. Mohamed Ali Abu Hamdah, έnth' αν., σ 72.

101. Αυτή η εικόνα του Θεοφίλου, μας θυμίζει την δραματική εικόνα του χαλίφη Αλ-Μουστ'άσιμ (1242μ.Χ. έως 1258μ.Χ.) - Αl Moustasim, όταν παρέδωσε στις 10 Φλεβάρη του 1258 μ.Χ. την Βαγδάτη στις μογγολικές δυνάμεις του Χουλάκου και με την αφορμή αυτή, είπε:

« * »

«Νομίζουν ότι είναι εύκολη η υπόθεση;
του ξίφους όμως

οι κόψεις είναι αυτές που για την σύγκρουση ακονίστηκαν»

Βλ. Moustafa Taha Badr, *Μέχνατ Αλ-Ισλάμ Αλ-Κώμπρα (Η Μεγαλύτερη Κρίση του Ισλαμ)*, έκδ. Γενικός Αιγυπτιακός Οργανισμός του Βιβλίου, στη σειρά: Αλ-Αλφ Κετάμπ Αλ-Θάνυ 1999², σ. 176.

102. Το δεύτερο ημιστίχιο κατά λέξη σημαίνει «δραπέτευσε καβαλώντας το πιο γοργό άλογο που είχε». «He gave over his nearest associates to avert disaster, and departed, urging on the fleetest of his riding-beasts in flight». Βλ. Arberry, έnth' αν., σ. 58.

103. Κυριολεκτικός ο ποιητής λέει στα υψώματα της γης. «Put in charge of the high land to overlook, speeded by fear, not by joy». Βλ. Arberry, έnth' αν., σ. 60. Η έννοια του στίχου, όπως την κατανοούμε, είναι ότι ο αραβικός στρατός δέσποζε στις πεδιάδες και στα χαμηλά εδάφη γύρω από το Αμόριο. Ο Θεόφιλος βλέποντας την κυριαρχία των Αράβων στα χαμηλά μέρη, βρήκε τη σωτηρία στα υψώματα και από εκεί δραπέτευσε. Βλ. Mohamed Ali Abu Hamdah, έnth' αν., σ. 73.

104. Η εικόνα αυτή αποδίδει την αλαζονεία του αυτοκράτορα Θεοφίλου, όταν εισέβαλε στην Σωζόπετρα και κατόπιν την κατέστρεψε. Οι βυζαντινές πηγές μας πληροφορούν για την μεγαλοπρεπή υποδοχή των κατοίκων της Κωνσταντινουπόλεως στον Θεόφιλο μετά την ταπεινώση του χαλιφάτου. Βλ. Συμεών Μαγίστ., σ. 634: «...ίππικόν ποιήσας, και τό πρώτων βάϊον παίξας, άρματι λευκῶ μὲν έποχησάμενος, χρώματι δέ τῶ βενέτω· άμφιστάμενος, και νικήσας έστεφανώθη, τῶν δήμων επί βοώντων· καλῶς ἤλθες· άσύγκριτε φακτονάρη».

105. Εννοεί τους Βυζαντινούς πολεμιστές και κατοίκους του Αμορίου, που ωρίμασε (=κάηκε) το δέρμα τους από την πυρκαγιά που έπληξε την πόλη, προτού ωριμάσουν τα σταφύλια και τα σύκα. Το ποιητικό μοτίβο είναι εμπνευσμένο από Κοράνι:

{ } (56)

Κεφάλαιον Δ' Οι Γυναίκες:

«(59) τούς ἀρνηθέντας νὰ πιστεύσωσιν εἰς τὰ σημεῖα ἡμῶν θὰ προσεγγίσωμεν εἰς τὰς φλόγας τοῦ πυρός, ὅταν δὲ κατακαῖ τὸ δέρμα αὐτῶν, θὰ δώσωμεν αὐτοῖς ἕτερον δέρμα ἵνα οὕτω βασιανισθῶσι σκληρότερον. Ὁ Κύριος εἶναι κραταῖος καὶ σοφός». Βλ. *Το Ἐνδοξο Κοράνιον*, ἐνθ' αν., σ. 87.

106. Οι Βυζαντινοί ἔλεγαν ὅτι ἡ πόλη θα μπορούσε να καταληφθεῖ μόνο κατά την εποχὴ που ωριμάζουν τα σταφύλια και τα σύκα δηλ. τον Αύγουστο. Βλ. *Diwan Abi Tammam*, ἐνθ' αν., τόμ. I, σ. 70. Οι αραβικές πηγές ασχολήθηκαν με τις προφητείες που αφορούν την ἄλωση του Αμορίου:

1- «...قال سليمان بن يحيى: كنت أنا ويحيى بن أكثم نسير مع المعتصم وهو يريد بلاد الروم فمررنا براهب فوقفنا عليه ، فقلنا: ايها الراهب أترى هذا الملك يدخل عمورية. قال: لا إنما يدخلها ملك أكثر أصحابها أولاد زنا فأتينا المعتصم فأخبرناه فقال: أنا و الله صاحبها أكثر جندی أترك وهم أولاد زنا»

1 - «...εἶπε ὁ Σουλεϊμάν Ἰμπν Ἰέχεια: ἐγὼ καὶ ὁ Ἰέχεια Ἰμπν Ἀκθαμ πορευόμεσταν με τὸν Ἀλ-Μοετᾶσιμ πρὸς τὴν χώρα τὸν Ρωμιῶν. Καθὼς περνούσαμε διπλά ἀπὸ κάποιο μοναχὸ τὸν σταματήσαμε λέγοντας: μοναχέ, βλέπεις ἐκεῖνο τὸν βασιλέα νὰ μπαίνει [καταλαμβάνει] στο Ἀμόριο. Ἀπάντησε ἐκεῖνος λέγοντας: «ὄχι» θὰ το καταλάβει ἕνας βασιλιάς που οἱ περισσότεροι στρατιῶτες του εἶναι υἱοὶ μοιχαλίδων. Πήγαμε στὸν Ἀλ-Μοετᾶσιμ πληροφορώντας τὸν καὶ εἶπε: Μά τὸν Ἀλλάχ! γιὰ μένα ομιλοῦν! Οἱ περισσότεροι στρατιῶτες μου εἶναι Τούρκοι, υἱοὶ μοιχαλίδων». Βλ. Ἀλ-Χαμῦρι, ἐνθ' αν., σ. 674.

2- «...أهل التنجيم كانوا حكموا بأن المعتصم لا يفتح عمورية ، و راسلته الروم: إنا نجد في كتبنا أن مدينتنا هذه لا تفتح إلا في وقت إدراك التين و العنب ، و بيننا و بين ذلك الوقت شهر يمنك من المقام فيها البرد و الثلج ، فأبى أن ينصرف ، و أكب عليها حتى فتحها و أبطل ما قالوه ... فلذلك قال الطائي: السيف أصدق أنباء من الكتب هو أحسن ابتداءاته»

2 - «...οἱ ἀστρολόγοι ἔκριναν ὅτι ὁ Ἀλ-Μοετᾶσιμ δὲν θὰ καταλάβει τὸ Ἀμόριο καὶ τοῦ ἔγραψαν ὅτι: βρίσκουμε στα βιβλία μας ὅτι ἡ πόλη μας δὲν πέφτει, ἀν δὲν ἔρθει ἡ εποχὴ τῶν σταφυλιῶν καὶ τῶν σύκων. Καὶ μεταξύ ἡμῶν καὶ τῆς εποχῆς ἐκείνης μῆνες γεμάτοι κρῦο καὶ χιόνι που δὲν μπορεῖς νὰ υποστεῖς. Ὁ Ἀλ-Μοετᾶσιμ ἀρνήθηκε νὰ φύγει καὶ τὴν πολιορκήσε σθεναρὰ μέχρι που τὴν κυριεύσε, ἀναιρῶντας ἐτσι αὐτὰ που ἰσχυρίστηκαν οἱ ἀστρολόγοι. Τὴν ἀφορμὴ αὐτὴ εἶπε ὁ Ἀμποῦ Ταμμᾶμ: Τὸ ξίφος οἰωνίζεται πιστότερα ἀπ' τὰ βιβλία καὶ εἶναι ἀπὸ τὰ καλύτερα ποιητικὰ προοίμιά του». Βλ. *Ἀλ-Μουαζζάνα Μπαϊν Ἄμπι Ταμμᾶμ ὡς Ἀλ Μπουχτόρι*, ἐνθ' αν., σ. 31.

3- «...و جاء في الحديث صفة الذين يفتحون عمورية و يظهرون عليها و يقتلون مقاتليها و يسبون ذراريها حيث قالوا في نعتهم: " شعورهم شعور النساء و ثيابهم ثياب الرهبان". فصدق الفعل القول و حقق الخبر العيان»

3 - «...αναφέρθηκαν στὸν λόγο τὰ χαρακτηριστικὰ ἐκείνων που θὰ κυριεύσουν τὸ Ἀμόριο, θὰ σκοτώσουν τοὺς μαχητὲς του καὶ θὰ αιχμαλωτίσουν τὰ παιδιὰ του: «τὰ μαλλιά τοὺς μοιάζουν με τὰ μαλλιά τῶν γυναικῶν καὶ τὰ ρούχα τοὺς μοιάζουν με τὰ ρούχα τῶν μοναχῶν». Πράγματι, ἡ προφητεία επαληθεύτηκε στὴν πράξη με τὴν ἄλωση». Βλ. Ἀλ-Γκάχεζ, *Ρασάηλ Ἀλ-Γκάχεζ*, ἐκδ. Μακτάμπετ Ἀλ Χάν-κυ, Κάιρο 1979, σ. 368.

107. Εδὼ ὁ ποιητὴς μιλά ἐμμεσα γιὰ κάποια άτομα ποῦ ἦταν στὸν αραβικὸ στρατὸ, ἀλλὰ οἱ ψυχὲς τοὺς ἔτρεφαν μίσος καὶ ἦταν ἐτοιμὲς νὰ προδώσουν τὸν ἴδιο τὸν χαλίφη Ἀλ-Μοετᾶσιμ. Ὁ Ἀλ-Γάμπαραρὶ μας δίνει μίᾳ περιεκτικὴ εἰκόνα γιὰ τὴν ἀπόπειρα προδοσίας σε βάρος τοῦ χαλίφη: «...فقبل العباس ذلك و دس رجلاً يقال له الحارث السمرقندي قرابة عبيد الله بن الوضاح – وكان العباس يأنس به وكان الحارث رجلاً أديباً له عقل و مداراة - فصيره العباس رسوله و سفيره الى القواد فكان يدور في العسكر حتى تألف له جماعة من القواد و بايعوه و بايعه منهم خواص و سمي لكل رجل من قواد المعتصم رجلاً من ثقات أصحابه ممن بايعه و كله بذلك و قال: إذا امرنا بذلك فليثب كل رجل منكم على من ضمناه أن يقتله فضمنوا له ذلك فكان يقول للرجل ممن بايعه: عليك يا فلان ان تقتل فلاناً فيقول: نعم فوكل من بايعه من خاصة المعتصم بالمعتصم و من خاصة الإفشين بالإفشين و من خاصة أشناس بأشناس ممن بايعه من الأتراك فضمنوا ذلك جميعاً. فلما أرادوا أن يدخلوا الدرب و هم يريدون أنقرة و عمورية و دخل الإفشين من ناحية

ملطية أشار عجيف على العباس أن يثب على المعتصم في الدرب وهو في قلة من الناس وقد تقطعت عنه
العساكر فيقتله ويرجع الى بغداد...»

«...δέχθηκε ο Αλ-‘Αμπάς αυτό και έστειλε κάποιον άνδρα ονομαζόμενο Αλ-Χάρεθ Αλ-Σαμαρκάντι, συγγενή του Ουμπάιτ Αλλάχ Ιμπν Αλ-Ωαννάχ, ο οποίος ενέπνεε εμπιστοσύνη στον Αλ-‘Αμπάς. Ο Αλ-Χάρεθ ήταν άνθρωπος συνετός και λόγιος. Ο Αλ-Αμπάς τον έκανε πρέσβη και αγγελιαφόρο του προς τους ηγέτες. Εκείνος τριγυρούσε στο στρατόπεδο με σκοπό να κερδίσει την εμπιστοσύνη μιας ομάδας ηγετών, ώστε να τον υποδείξουν ως αρχηγό, πράγμα που επιτεύχθηκε, και δείχνοντας την αφοσίωση τους, συγκεκριμένα ο Χαουάς. Ο Αλ-Χάρεθ κατονόμασε σε κάθε ένα από τους ηγέτες του Αλ-Μοετάσιμ που τον εξέλεξαν ως αρχηγό και τους ανέθεσε την εξής αποστολή: «όταν διατάξω, θα επιθεθεί κάθε άνδρας από σας σ’ εκείνον που του αντιστοιχεί και να τον σκοτώσει. Αυτοί του το εγγυήθηκαν και έλεγε σε κάθε άνδρα από αυτούς που τον εξέλεξαν: εσύ δείνα, θα αναλάβεις να δολοφονήσεις τον δείνα και του απαντούσε: ναι. Τότε ανέθεσε σε εκείνους τους άνδρες που τον εξέλεξαν να αποτελειώσουν τον Αλ-Μοετάσιμ. Το ίδιο απαιτήσε από τους άνδρες του Αλ-Αφσίν και από τους άνδρες του Ασνάς. Όταν επιχειρήσε να μπει [ο αραβικός στρατός] στον δρόμο και κατευθυνόμενος προς την Άγκυρα και το Αμόριο, ο Αλ-Αφσίν εισχώρησε από την πλευρά της Μαλατίας. Ο Ουγκάιφ παρακίνησε τον Αλ-‘Αμπάς να αδράξει την ευκαιρία και να σκοτώσει τον Αλ-Μοετάσιμ που βάδιζε στον δρόμο, ενώ είχαν μείνει λίγοι στρατιώτες μαζί του, και να επιστρέψει στην Βαγδάτη...». Βλ. Αλ-Τάμπρι, ένθ’ αν., τόμ. 9, σ. 66. Βλ. επίσης υποσημ. 106, όπου μιλά ο Αλ-Μοετάσιμ για τους Τούρκους ως υιούς μοιχαλίδων. Ο στίχος έχει δύο στόχους: 1^{ος}: απευθύνεται μ’ έντονο τόνο στις ψυχές των ατόμων που σκέφτηκαν να τον προδώσουν και λέει ότι, έστω και αν αλείφονταν (=οι ψυχές τους) με μόσχο, με σκοπό να εξαγιστούν, δεν θα μπορούσαν να γίνουν αγνές. 2^{ος}: ο παραδειγματισμός: όταν οι προδότες είδαν πως σκοτώνονταν οι Βυζαντινοί, κατάλαβαν πως η παραμικρή εξέγερση μπορεί να τους κοστίζει τη ζωή. Βλ. Mohamed Ali Abu Hamdah, ένθ’ αν., σ. 95. Για τους προδότες, έγραψε ο ποιητής μας αυτόν τον αθάνατο στίχο, καθώς μιλά για τον Αλ-Μοετάσιμ και την μαύρη μοίρα που τους περίμενε:

« * »

«Η αλήθεια λάμπει και γυμνό είναι το ξίφος!,
από το λιοντάρι του δρυμού, φυλαχτείτε λοιπόν, φυλαχτείτε».

Βλ. *Diwan Abi Tammam*, ένθ’ αν., τόμ. II, σ. 198.

108. Ο στίχος είναι αρκετά προβληματικός, διότι αποκλείεται να μιλά για τον Θεόφιλο λέγοντας ότι ξεσηκώθηκαν τα λευκά ξίφη με έκδηλη ικανοποίηση από τον θάνατο των Βυζαντινών. Επίσης, αποκλείεται να μιλά για τον Αλ-Μοετάσιμ λέγοντας ότι ο θυμός του έσβησε, διότι ποιητικά η εικόνα δεν είναι αποδεκτή, επειδή υποκρύπτει ένα δυσοίωνα σημάδι (τον θάνατο) για το χαλιφάτο. Ο ποιητής τότε πρέπει να συνεχίζει να μιλά για εκείνα τα άτομα που προσπάθησαν να ανατρέψουν το χαλιφάτο και υποκρίνονταν πως είναι πιστοί στον Θεό και στο χαλιφάτο. Έτσι ο στίχος θα μπορούσε να έχει την εξής έννοια: «στράφηκαν τα λευκά ξίφη, αφού ικανοποιήθηκαν από το διασурμό των Βυζαντινών και έσβησε ο θυμός του, αφού απόλαυσε τα δώρα και λάφυρα». Βλ. Mohamed Ali Abu Hamdah, ένθ’ αν., σσ. 77-78. Ο ίδιος ο Αμπού Ταμμάμ ως παρατηρητικός ποιητής, που καταγράφει τα σημαντικά γεγονότα που διαδραματίζονταν τόσο στο εξωτερικό, όσο και στο εσωτερικό του χαλιφάτου, έγραψε ένα ποίημα για τον Χάιντερ Ιμπν Κάος, τον Αλ-Αφσίν, για την στάση των Τούρκων και την ένοπλη επίθεση που τους στοίχισε αργότερα τη ζωή.

Επέλεξα εδώ αυτούς τους στίχους:

* »

*

*

*(i)

«

*

«Απάτησε τον αμερουμνή, σαν νέφος ποικιλόχρωμο
μα λείψυδρο, που μέσα του έρρεε το δηλητήριο ενός
ακαταμάχητου φιδιού
μέχρι που ο Αλλάχ έσκισε τα σώφυλά του
που 'κρουβαν την απιστία και την εμμονή
αν δεν υπήρχε η προδοσία του Χάινταρ⁽¹⁾
δεν θα υπήρχε στο Ισλάμ έτος των ανοσιών
παρέμεινε το μυστικό της απιστίας κρυμμένο
στην καρδιά του

μέχρι που καταφλέχθηκε ετούτο το μυστικό». Βλ. *Diwan Abi Tammam*, ένθ'αν., τόμ. II, σσ. 198-203.

i- Ο Αλ-Αφσίν πέτυχε να καταστείλει την επανάσταση που εκδηλώθηκε στην Αίγυπτο επί του χαλίφη Αλ-Μα'μούν και από τότε άρχισε να ανέρχεται στην ιεραρχία του χαλιφάτου. Βλ. Vasiliev A.A., ένθ'αν., τόμ. I, σ. 137. Στην ιστορία του Αμπού Αλ-Φιντά, ο ίδιος διορθώνει τον τρόπο γραφής και προφοράς του ονόματος Haidar – και λέει:

«الإفشين خيذر بالخاء و الذال المعجمتين و هو يشته على الناس بحيدر الذي هو بالخاء و الدال المهملتين و لذلك ضبطناه»

«Αλ-Αφσίν Χάιδάρ γράφεται με το X και το Δ, ο κόσμος τον μπερδεύει με *h*άιντάρ που γράφεται με το h και το d για αυτό υπάρχει ανάγκη να το διορθώσουμε». Βλ. *De Cerimoniis*, έκδ. I. Reiske, Bonnae 1829-1830, τόμ. II, σ. 595, όπου το αραβικό κείμενο της *Ιστορίας* του Αμπού Αλ-Φιντά και η μετάφρασή του στα λατινικά.

109. Ο ποιητής μάς πληροφορεί ότι ο πόλεμος διεξαγόταν σε ένα στενό χώρο. Η πληροφορία αυτή διασταυρώνεται στον Αλ-Τάμπρι:

«... و في صباح يوم جديد من الحصار بدأ القتال على التلثة التي فتحت في السور، ولكن الموضع كان ضيقاً، لم يمكنهم من إختراق التلثة...»

«...σε μία νέα προία της πολιορκίας, ο πόλεμος διεξήχθη στη ρωγή που έγινε στο τείχος, όμως ο τόπος [η ρωγή] ήταν στενός [ή] και δεν τους επέτρεπε να διαπεράσουν το τείχος...». Βλ. Αλ-Ταμπάρι, ένθ'αν., τόμ. 9, σ. 65.

110. Εννοεί τους Βυζαντινούς, των οποίων τα πόδια λύγισαν από το βάρος των όπλων, και εξαναγκάστηκαν να τα ξεφορτωθούν και να δραπετεύσουν έρποντας, ώστε να μη τους αντιληφθούν οι Άραβες πολεμιστές. Βλ. Mohamed Ali Abu Hamdah, ένθ'αν., σ. 79.

111. Οι γυναίκες των Βυζαντινών φημίζονταν στο χαλιφάτο γιά την εξαιρετική ομορφιά τους και ήταν πάντα αγαπητές στους χαλίφες:

«حدث محمد بن يزيد عن أحمد بن صدقة قال:

« دخلت على المأمون في يوم الشعانين وبين يديه عشرون وصيفه رومية مزنرات قد تزين بالديباج الرومي، وعلقن في أعناقهن صلبان الذهب، وفي أيدهن الخوص والزيتون. فقال لي المأمون: ويلك يا أحمد قد قلت في هؤلاء أبياتا فغننى بهما ثم أنشدنى:

*

*

فحفظتها و غنيتها فلم يزل يشرب والجوارى يرقصن بين يديه أنواع الرقص من «الدستبند إلى الايلا» حتى سكر فأمر لي بألف دينار، وأمر بأن ينثر على الجوارى ثلاثة آلاف دينار»

«Ανέφερε ο Μωχάμεντ Ιμπν Μαζίντ ακούγοντας από τον Άχμεντ Ιμπν Σούντφα ότι:

... πήγα στον Αλ-Μα'μούν την ημέρα των Βαΐων και γύρω του υπήρχαν είκοσι Ρωμίες υπηρέτριες, που φορούσαν ρωμαϊκό χιτώνα και στον λαιμό τους επίχρυσους σταυρούς και στα χέρια τους κρατούσαν κλαδιά ελιάς. Ο Αλ-Μα'μούν μου είπε: έγραψα για εκείνες κάποιους στίχους και θέλω να τους μελοποιήσεις και να τους ακούσω:

«Αντιλόπες σαν τα δηνάρια

πεντάμορφες στους εξώστες

τις φανέρωσε των Βαΐων η ημέρα

σε μας στολισμένες με επίχρυσα ζωνάρια.

Βλ. Abd Al Halim Abbas, *Αμπού Ναουάς*, έκδ. Νταρ Αλ-Μά'αρεφ, Κάιρο 1986, σ. 12. Κατά παρόμοιο τρόπο ο Ρουφίνος προσπαθούσε να περιγράψει την ομορφιά της εταίρας Μελίτας παρομοιάζοντας τα μέλη του σώματός της με τα αντίστοιχα των θεών:

«Ὅμματ' ἔχεις Ἥρης, Μελίτη, τὰς χεῖρας Ἀθήνης,

τούς μαζοὺς Παφίης, τὰ σφύρα τῆς Θέτιδος.

Εὐδαιμών ὁ βλέπων σε· τρισόλβιος ὅστις ἀκούει·

ἡμίθεος δ' ὁ φιλῶν· ἀθάνατος δ' ὁ γαμῶν».

Βλ. Δημητρουλόπουλος Χρ., *Διήγησις Ἀλεξάνδρου μετὰ Σεμίραμις Βασίλισσας Συρίας: ἓνα ἀνέκδοτο πρωτονεοελληνικό ποίημα γιὰ τὸν Μέγα Ἀλέξανδρο*. Κριτική έκδοση με εισαγωγή, σχόλια και λεξιλόγιο, Αθήνα 1999, σ. 131, σημ.188. Το ίδιο έκανε ο φιλήδονος πασίγνωστος ποιητής Αμπού Ναουάς, ο οποίος έγραψε ένα ποίημα αφιερωμένο σε μια Ρωμιά παλλακίδα περιγράφοντας την ομορφιά της, που ξεπερνά την ομορφιά όλων των γυναικῶν όλων των εθνῶν:

* »

*

*

*

*

«

«Είδα στην Βαγδάτη μία Ρωμιά

που την ορέγεται κάθε πεθονιά

ομορφιά μίας απ' την Καισαρεία

αύρα Μεσοποταμιανής, γεύση Νέγρας

τα πόδια καλλίγραμμα, μπράτσα Τουρκάλας

ανάστημα Τοχάρισσας

φρόδια Ινδής, μηροί Νουβιανής

περηφάνια Αμπαντέγιας⁽¹⁾

Κάλλος μίας από την Χίρα

γοφοί Καϊανίας σαν εβένινα καπούλια».

Βλ. Abd Al Halim Abbas, *ένθ' αν.*, σ. 13.

1. Διάφορες εκχριστιανισμένες φυλές αραβικής καταγωγής που κατοικούσαν στη Χίρα. Ο πιο διάσημος ηγέτης από τις φυλές αυτές είναι ο 'Αντέι Ιμπν Ζιάντ Αλ-Ιμπάντι. Βλ. *Αλ-Μου'γκαμ Αλ-Ωασήτ (Το Λεξικό Αλ-Ωασήτ)*, εκδ. Ιμπραήμ Μουστάφα, Άχμεντ Χάσαν Αλ-Ζαϊάτ και άλλοι, Αλ-Μακτάμπα Αλ-Ισλαμεία. Κάιρο 1972, σ. 579.

Αναφοράς άξιον είναι ότι υπήρχαν γυναίκες Ελληνίδες, οι οποίες ήταν μητέρες διαφόρων χαλίφηδων της δυναστείας των Αββασιδών. Βλ. Aly Nour- Σουλογιάννη Ε. Θ., «Το Ισλάμ και οι Έλληνες υπήκοοί του. Η Ελληνίδα στα χαλιφάτα» *Παρνασσός ΙΕ'* (1973), σσ. 412-425.

112. Το Κοράνι απαγορεύει τη μοιχεία:

{ } (68)

Κεφάλαιον ΚΕ' Ελ-Φουρκάν: «οἱ μὴ ἐπικαλούμενοι μετὰ τοῦ Θεοῦ ἑτέρας θεότητος καὶ οὐδεμίαν ζῶσαν ψυχὴν κτείνοντες, ὡς ἀπηγόρευσε ὁ Θεός, ἢ ἐξ αἰτίας δικαίας, καὶ οἱ

μη μοιχεύοντες. Ὁ μὴ πράττων τὸ τοιοῦτον θὰ λάβῃ τὸ ἀντίποινον τῆς ἀσεβείας αὐτοῦ». Βλ. *Ἐνδοξο Κοράνιον*, ἐνθ' ἀν., σ. 348. Επιτρέπει ὁμῶς τὴν πολυγαμία:

{ } (3)

Κεφάλαιον Δ' Οἱ Γυναῖκες: «(3) ἐὰν φοβῆσθε μήπως ἀδικήσητε τὰ ὄρφανά, μὴ λαμβάνετε συζύγους, ἢ δύο, τρεῖς ἢ καὶ τέσσαρας ἐκ τῶν γυναικῶν τῆς ἀρεσκείας ὑμῶν. Ἐὰν εἰσέτι φοβῆσθε μὴ ἀδικήσητε αὐτά, μὴ νυμφευθῆτε ἢ μίαν μόνην, ἢ ὅ, τι προμηθευθῆ ἢ δεξιὰ ὑμῶν⁽³⁾». Βλ. αὐτόθι, σ. 79.

ἰ. Ἐννοεῖ τὴν αιχμάλωτη ἢ τὴν σκλάβαν. Ἐπίσης καὶ τὸν γάμο με τὴν δούλην γυναῖκα:

{ } (32)

Τὸ Κεφάλαιον ΚΔ' Τὸ Φῶς: «*νυμφεύετε τοὺς ἀγάμους καὶ ἐναρέτους δούλους σας* (32)». Βλ. αὐτόθι, ἐνθ' ἀν., σ. 338. Βάσει αὐτοῦ ἐξηγεῖται ἡ ἐμμονὴ ἰδέαν τῶν Ἀράβων πολεμιστῶν να φθάσουν σὲς Ρωμῆς παρθένες.

113. Ἡ παρθένα ἐδῶ ἔχει δύο ἐννοιες: ἡ πρώτη μπορεῖ να εἶναι ἡ ἴδια ἡ πόλη, τὸ Ἀμόριον, ἡ δευτέρα μπορεῖ να εἶναι οἱ αιχμάλωτες παρθένες γυναῖκες που ἐγίναν σκευὴ ἡδονῆς τῶν κατακτητῶν. Βλ. Badawi M.M., ἐνθ' ἀν., σ. 52.

114. Τα ἰνδικὰ ξίφη εἶναι στενόμακρα σε ἀντίθεση με τὴν πάλαι, οἱ ὁποῖες εἶναι πλατιεῖς καὶ κυρτές. Βλ. *Diwan Abi Tammam*, ἐνθ' ἀν., τόμ. I, σ. 77.

115. Οἱ Ἀραβες σὲς εἰσβολές τους κατὰ τοῦ Βυζαντίου ἐταζαν σὲς πολεμιστές τους ὅτι ἔνα μερίδιο ἀπὸ τὰ λάφυρα θα εἶναι παρθένες γυναῖκες. Οἱ ἴδιες οἱ βυζαντινὲς πηγές ρίχνουν φῶς σ' αὐτὸ τὸ θέμα. Θεοφ. Συνεχ., σσ. 298-299: «...ἀπορῶν οὖν καὶ δυσθυμῶν ὁ βάρβαρος, καὶ εἰδῶς ἐφέσει χρημάτων ἐκόντας τοὺς πολλοὺς ἀποθνήσκοντας, ἀσπίδα μεγάλην πρὸ τοῦ χάρακος θείας καὶ χρυσοῦ ταύτην πεπληρωκῶς "τοῦτο γέρας" ἔφη "καὶ ἀριστεῖον ἐγὼ δίδωμι, μετὰ καὶ παρθένων ἐπιλέκτων τὸν ἀριθμὸν ἑκατόν, τῶ πρώτως ἐπιβάντι τοῦ ἄστεος καὶ τοῖς ὁμοφύλοις βραβεύσαντι τὸ νικᾶν».

116. Οἱ στ. (65-66) παρουσιάζουν μίαν εἰκόνα, ὅπου οἱ αιχμάλωτες ἄσπρες καὶ αφράτες γυναῖκες να βιάζονται ἀπὸ τὰ κραδαινόμενα καὶ ξεθηκαρωμένα ξίφη τῶν εκπορητῶν. Ὁ σεξουαλικὸς ὑπαινιγμὸς προβάλλει ἐντόνα σὲς στίχους αὐτοῦς ἰδιαίτερα σὲς τὴν λέξη

muslata - ξεθηκαρωμένα καὶ τὴ λέξη *qudub*. Βλ. ὑποσημ. 75.

117. Οἱ τίτλοι με τοὺς ὁποῖους ἀπευθύνονταν οἱ ποιητές σὲς χαλίφηδες ἦταν πάντα θρησκευτικῆς φύσεως, π.χ. *Χαλίφατ Ἀλλάχ* = ὁ χαλίφης τοῦ Ἀλλάχ, *Αμίν Ἀλλάχ* = ἐπίτροπος τοῦ Ἀλλάχ, *Καὼκάμπ Ἀλ-Χακ* = ὁ ἀστήρ τῆς ἀληθείας, *Ιμάμ Ἀλ-Χουντά* = ὁ ἡγούμενος τῆς καθοδήγησης κ.λπ. Ἡ πνευματικὴ καθοδήγηση τῶν ὑπηκόων τοῦ χαλίφης συναπτόταν με τὴν κηδεμονία τοῦ καὶ ὁποιαδήποτε ἀντίρρηση ἀντιμετωπιζόταν με κατάρτες ἐν εἰδει ποινῶν, ὅπως λέει ὁ Ἀμποῦ Ταμμάμ γιὰ τὸν χαλίφη Ἀλ-Μοετάσιμ:

« * »

«Φώτισες τὴν οἰκουμένη με τὴν δάδα τῆς καθοδήγησης

αλίμονο σ' αὐτὸν που δεν καθοδηγεῖται». Βλ. Sperl. S.,

ἐνθ' ἀν., σ. 53. Abel A., «Le Kalife, Présence Sacrée» *Sudia Islamica* VII 1957, σσ. 29-45.

118. Με τὴν λέξη *γέφυρα* ἐννοεῖ τὸν ἀραβικὸ στρατὸ που ἦταν σαν στημένη γέφυρα ἀπὸ τὴν Σαμάρρα μέχρι τὸ Ἀμόριον. Βλ. Mohamed Ali Abu Hamdah, ἐνθ' ἀν., σ. 83.

119. Ὁ ποιητὴς ἀπευθύνεται σὲς τὸν χαλίφη λέγοντάς του ὅτι ἡ εκπλήρωση τῶν ἐπιθυμιῶν τοῦ ἔθνους ἐπιτυγχάνεται μόνον μέσω τῆς στέρησης καὶ τῆς ἐγκράτειας, ὥστε να γίνῃ ὁ ἴδιος ἀρεστός σὲς τὸν Θεό. Ὁ ἐν λόγῳ στίχος, ὁ στ. 37 καὶ ὁ στ. 41 συγκροτοῦν μίαν ἐνιαῖαν εἰκόνα γιὰ τὴν σχέση μετὰ τοῦ χαλίφης καὶ τοῦ Ἀλλάχ. Βλ. Badawi M.M., ἐνθ' ἀν., σσ. 53-54.

120. Το 624 ο προφήτης Μωάμεθ με 300 περίπου μουσουλμάνους νίκησε μεγάλο πλήθος πολεμιστών της Μέκκας σε μία επιδρομή γνωστή ως *Ghazwat Badr*. Η νίκη θεωρείται θαύμα της νέας θρησκείας κατά των αρνητών του Μωάμεθ. Βλ. *ET*², τομ. Ι, σσ. 867-8.

121. Οι Ρωμιοί ονομάζονταν *Μπάνι Αλ-Άσφαρ* από τους Άραβες -κατά κυριολεξία σημαίνει *υιοί των κιτρινοσμένων*. Ονομάζονταν έτσι, σύμφωνα με τις αραβικές πηγές, διότι υπήρχε ένας Αιθίοπας βασιλιάς, ο οποίος είχε εισβάλει στην χώρα τους και πλάγιασαν οι μαχητές του με τις γυναίκες των Ρωμίων, με αποτέλεσμα να γεννήσουν μία γενεά που είχε ασπρόμαυρο χρώμα, γεγονός που αύξησε την ομορφιά τους. Οι Άραβες κορόιδευαν τους Βυζαντινούς αποκαλώντάς τους *Μπάνι Αλ-Άσφαρ*, όταν σύναψαν συμμαχία με την αραβική φυλή *Gefna*, νομίζοντας ότι με αυτό τον τρόπο θα προστατευτεί η αυτοκρατορία από τις εισβολές των Αράβων. Το γεγονός αυτό καταγράφηκε σε ένα στίχο πολύ γλαφυρό:

* _____ »

«Οι *Μπάνου Αλ-Άσφαρ* ξεδιάλεξαν ένα σόι από όλους τους Άραβες,

την Γκέφνα⁽ⁱ⁾, κι έτσι σαν να αντάλλαξαν χρύσιππο με γάιδαρο». Βλ. *Diwan Abi Tammam*, ένθ' αν., τόμ. Ι, σ. 79. Για την ονομασία του *Banu al-Asfar* και την προέλευσή τους από την σκοπιά των αραβικών πηγών βλ. Nadia Maria El-Cheikh, «Byzantium through the Islamic Prism from the Twelfth to the Thirteenth Century» *GrArab* VI (1998), σ. 56; Shboul A., «Byzantium and the Arabs: the Image of Byzantines as mirrored in Arabic Literature» στο *Proceedings of the First Australian Byzantine Studies Conference*. Canberra 1978, σ. 44.

i- Οι Γασσανίδες λέγονταν και υιοί της Γκέφνας λόγω του παππού τους και ήταν σύμμαχοι του Βυζαντίου μέχρι που ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός (527-565μ.Χ.) απένειμε στον Αρέθα τον τίτλο του βασιλέα. Βλ. Nöldeke T., *Οι Πρίγκιπες των Γασσανιδών από την Γκέφνα*. Μετάφραση: Κωνσταντίνος Ζερέκ και Μπάντλν Γτζάουζι, Βηρυτός 1933, σσ. 3-9.

122. Η δεινή άλωση της Ανδαλουσίας δημιούργησε εικόνες δέους και τρόμου στα μυαλά και στις καρδιές των μουσουλμάνων. Αν υπήρχε τότε ένας βυζαντινός ποιητής που θα έγραφε ένα ποίημα για την άλωση του Αμορίου, όπως έκανε ο μεγάλος ανδαλουσιανός βάρδος Άπμι Αλ-Μπακά Αλ-Ράντι (1204-1286) στο ποίημά του, στο οποίο εκφράζει τον πόνο και τον καημό του για τη μοίρα της Ανδαλουσίας, θα ανέφερε το εξής:

* _____ »

*

*

*

*

*

*

«

«Χθες βασιλιάδες στα σπίτια τους

σήμερα δούλοι στην απιστίας τις χώρες

κι αν έβλεπες το κλάμα τους την ώρα
που πουλιόνταν

τρόμος θα σ' έπιανε και από θλίψη θα κατακλυζόσουν

η μάνα χώρισε απ' το μωρό της

όπως χωρίζει η ψυχή απ' το σώμα

κι ένα μικρό κορίτσι σαν την ομορφιά
του ήλιου που ανατέλλει

σαν ρουμπίνι, σαν κοράλλι

σέρνεται από τον άπιστο με ζόρι στα μέρη

που δεν θέλει

με μάτια μέσ' στο κλάμα και την καρδιά συντριμμία
για τέτοια λειώνει η καρδιά απ' τον καημό της
αν μέσα της υπάρχει Ισλάμ και πίστη».

Βλ. Rubiera Mata M.J., *Literatura Hispanoárabe*, ed. Madrid 1992. Μετάφραση στα αραβικά: Ασράφ 'Αλν Ντ'αντούρ, έκδ. Αλ-Μάγκλες Αλ-Αλα Λελ Θακάφα, υπ' αριθμόν 106, Κάιρο 1998, σ. 147.

123. Αφού τελείωσε ο ποιητής την απαγγελία του ποιήματός του, ο χαλίφης Αλ-Μοετάσιμ διέταξε να του δοθούν εβδομήντα μια χιλιάδες δηνάρια εκφράζοντας την απόλυτη ικανοποίησή του προς τον βάρδο της αραβικής ποίησης εκείνης της εποχής, Αμπού Ταμμάμ. Βλ. Mohamed Ali Abu Hamdah, *ένθ' αν.*, σ. 13.

Summary: Hesham M. Hassan, *The poem of Abū Tammām about the fall of Amorium in 838 A.D.*

The article in question deals with a subject , that constituted part of my M.A. thesis “The Amorium in Byzantine and Arabic Poetry” and was submitted to the Faculty of Philosophy , Department of Byzantine Philology of the University of Athens. The aim of the thesis was to carry out a comparative study based on historical sources with the ulterior aim to pin-point any existing discernable connection between a folk poem, eminent all over the Greek world, called “The Castle of the Beautiful” and the poem of Abū Tammām, that treats the issue of the conquest of Amorium.

The article brings to light the importance of Arabic poetry in general as a source of information in the eight and ninth centuries. These two centuries have incontrovertibly been characterized by the lack of information provided in the field of relationships between Arabs and Byzantines. The poem of Abū Tammām, which praises the conquest of Amorium, is prominent both among experts, but also among non-experts, since it is considered to be one of the immortal work of arts of Arabic poetry.

This is the first time in Greek, Arabic, and even foreign literature, the translation and the annotation of the poem is carried out and presented, at least in this particular way. We feel that it is our obligation to acknowledge that the detailed tracing of the historical events, hidden in verse and variable poetic motives, as well as their comparison with the Byzantine sources, will be great assistance towards presenting a clear and overall picture.